

Z Katedry Postępowania Cywilnego UMCS
Kierownik: Doc. dr Edmund Wengerek

Edmund WENGEREK

Egzekucja sądowa

(Studium na tle projektu kpc PRL)

Принудительное исполнение

(исследования в связи с проектом кодекса гражданского судопроизводства
Польской Народной Республики)

Die gerichtliche Zwangsvollstreckung

(Studium im Zusammenhang mit dem zivillprozessrechtlichen Gezetzentwurf
in der Polnischen Volksrepublik)

I. Rola i znaczenie postępowania egzekucyjnego w systemie prawa	267
II. Egzekucja sądowa według kpc w okresie międzywojennym	272
III. Egzekucja sądowa po wyzwoleniu i potrzeba reformy przepisów o postępowaniu egzekucyjnym	275
IV. Metoda badania projektu kpc	278
V. System egzekucji sądowej według kpc i projektu	278
VI. Zasady egzekucji sądowej i ich realizacja	286
VII. Środki egzekucji stosowane przez kpc i projekt	297
VIII. Ochrona własności społecznej w egzekucji sądowej	301
IX. Ochrona praw obywateli w egzekucji	310
Ревюме	315
Zusammenfassung	321

I. ROLA I ZNACZENIE POSTĘPOWANIA EGZEKUCYJNEGO W SYSTEMIE PRAWA

W systemie prawa odgrywa ważną rolę nie tylko stadium rozpoznawcze i orzekające procesu cywilnego (proces cywilny w węższym znaczeniu), lecz również jego stadium wykonawcze — egzekucyjne. Znaczenie egzekucji sądowej podkreśla fakt, że zakres stosowania przepisów postę-

powania egzekucyjnego jest szerszy, aniżeli przepisów części pierwszej kpc. W trybie postępowania egzekucyjnego ulegają wykonaniu nie tylko orzeczenia sądowe, lecz także inne orzeczenia, ugody i akty, wskazane przez ustawę (art. 486 projektu por. art. 534 kpc).

Spśród nich należy w pierwszym rzędzie wymienić orzeczenia, prawomocne nakazy zapłaty i ugody zatwierdzone przez komisję arbitrażową oraz zarządzenia prezesa komisji arbitrażowej (§ 84 i 89 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 1952 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego (Dz. U. z 10.I.1953 r. nr 2, poz. 2) i orzeczenia komisji rozjemczych oraz porozumienia zawarte przed tymi komisjami (§ 52 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 1954 r. w sprawie składu, sposobu powoływania i funkcjonowania zakładowych komisji rozjemczych i komisji rozjemczych przy terenowych organach związków zawodowych oraz trybu postępowania przed tymi komisjami i trybu postępowania odwoławczego (Dz. U. z 1954 r., nr 18, poz. 68).

Na podstawie art. 12 Rozporządzenia Prezydenta R. P. z 22.III.1928 r. o postępowaniu przymusowym w administracji (Dz. U. nr 36, poz. 342) oraz § 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 1930 r. o warunkach i sposobie zastosowania przez władze sądowe przepisów postępowania cywilnego do egzekucji należności administracyjnych (Dz. U. nr 59, poz. 481) w trybie egzekucji sądowej mogą być realizowane należności pieniężne z tytułu publiczno-prawnego nakładane przez władze państwowe oraz instytucje prawa publicznego, przekraczające kwotę 10.000 zł; nadto przepisy te przewidują drogę egzekucji sądowej dla tytułów administracyjnych, gdy egzekucja ma być skierowana do nieruchomości oraz do wierzytelności lub praw zabezpieczonych na nieruchomościach, gdy ma być zastosowane wyjawienie majątku lub gdy chodzi o odszukanie mienia dłużnika.

Dekret z 28 stycznia 1947 r. o egzekucji administracyjnej świadczeń pieniężnych (Dz. U. nr 21, poz. 84) w art. 6 przewiduje, że egzekucja z nieruchomości łącznie z przynależnościami, z własności górniczej, z kolei żelaznych i z handlowych statków morskich oraz statków żeglugi śródlądowej dopuszczalna jest tylko w drodze sądowej.

Jak z powyższego wynika, w egzekucji sądowej dochodzi do urzeczywistnienia nie tylko normy materialnego prawa cywilnego. O stanowisku przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w systemie prawa postępowania cywilnego decyduje głównie stosunek egzekucji sądowej do procesu cywilnego *sensu stricto*. Do typowych przykładów należą sytuacje, w których stadium rozpoznawcze i orzekające stanowi bezwzględny warunek stadium wykonawczego. Tytułami egzekucyjnymi są przede wszystkim orzeczenia sądowe (art. 534 p. 1 kpc i 486 § 1 projektu).

Istnieje jednakże alternatywa, w której zasadniczy cel procesu cywilnego, jakim jest realizacja normy prawnej, spełnia się wyłącznie na płaszczyźnie postępowania egzekucyjnego. Ma to miejsce wtedy, gdy podstawę egzekucji tworzy zaopatrzone w klauzulę wykonalności akt notarialny odpowiadający warunkom art. 534 p. 5 kpc (art. 486 projektu). Na podstawie tego przepisu tytułem egzekucyjnym może być akt notarialny, w którym dłużnik poddał się egzekucji i zobowiązał się do zapłaty

sumy pieniężnej lub uiszczenia innych rzeczy zamiennych ilościowo w akcie oznaczonych, albo do wydania lub zwrotu rzeczy indywidualnie oznaczonej w wyraźnie oznaczonym terminie. W sytuacji tej do urzeczywistnienia normy prawnej zbędne jest stadium rozpoznawcze i orzekające. Prawo wierzyciela z aktu notarialnego urzeczywistnia się wyłącznie w postępowaniu egzekucyjnym. Rola prawa egzekucyjnego w systemie prawa postępowania cywilnego jest zatem równorzędna z funkcją procesu cywilnego *sensu stricto*.

Według zgodnych poglądów nauki głównym celem postępowania cywilnego jest urzeczywistnienie prawa materialnego ¹⁾. Ciężar spełnienia tego zadania rozkłada się między oba stadia w równej mierze. Jeżeli bowiem w toku stadium rozpoznawczego i orzekającego dochodzi do ustalenia, czy i w jakim zakresie służy stronom ochrona prawna, to w stadium wykonawczym dokonuje się realizacja ustalonego w ten sposób prawa. Jednakże stosunek wzajemny obu stadiów do siebie nie wyczerpuje się w ramach proporcji *prius — posterior*. Oba stadia w zakresie urzeczywistnienia prawa wzajemnie na siebie oddziałują. Względędy na egzekucję sądową decydują o konstrukcji poszczególnych instytucji procesowych (jak pozwu, zwłaszcza wymogu dokładnego określenia żądania pozwu, postępowania o przywrócenie terminu, orzeczenia sądowego, rygoru natychmiastowej wykonalności, postępowania nakazowego, skargi o wznowienie postępowania). Możliwość wczesnego wykonania orzeczenia sądowego stanowi o sprawności postępowania rozpoznawczego. Okoliczność, że wyrok może być zaopatrzone rygorem natychmiastowej wykonalności i po jego wydaniu szybko wykonany, odwodzi często strony od przewlekania sporu przez wnoszenie nieuzasadnionych środków odwoławczych ²⁾. Świadomość możliwości wyegzekwowania roszczenia na podstawie wykonalnego orzeczenia mobilizuje strony do współdziałania w procesie i przyczynia się do koncentracji materiału procesowego. Egzekucja sądowa stanowi realną gwarancję zasady skupienia materiału procesowego i wymusza na stronach wypełnienie obowiązków, jakie nakłada na nie proces ³⁾. Natomiast szybko przeprowadzone postępowanie rozpoznawcze i orzekające ułatwia skuteczne przeprowadzenie postępowania egzekucyjnego. Od dokładnego określenia świadczenia zasądanego wyrokiem zależy sprawność egzekucji sądowej.

¹⁾ S. N. Abramow: *Sowietskij graždanskij process*, 1952, s. 7, 360; A. F. Klejman: *Sowietskij graždanskij process*, 1954, s. 5; Wł. Siedlecki: *Zarys postępowania cywilnego*, 1954, s. 7; M. Waligórski: *Gwarancje wykrycia prawdy w procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo”, 1953, nr 8—9, s. 254.

²⁾ A. Schönke: *Zivilprozessordnung*, 1951, s. 43.

³⁾ Wł. Siedlecki: *Zasada kontradiktoryjna i zasada śledcza*, „Państwo i Prawo”, 1953, nr 2, s. 239.

Mimo współzależności procesu cywilnego i egzekucji sądowej i mimo równorzędności obu stadiów w spełnieniu głównego celu postępowania cywilnego różnią się one od siebie poważnie. Treścią procesu cywilnego jest konkretyzacja prawa materialnego przez rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy. W postępowaniu egzekucyjnym w zasadzie dochodzi do faktycznego urzeczywistnienia prawa materialnego, którego zakres ustalony został w procesie cywilnym (bądź w innym postępowaniu). Realizacja faktyczna prawa materialnego wymaga stosowania przymusu wobec dłużnika, który nie podporządkował się dobrowolnie orzeczeniu sądowemu lub innemu aktowi nadającemu się do egzekucji. Do działania mechanizmu egzekucji sądowej potrzeba jednak w zasadzie inicjatywy wierzyciela, którego prawu przyznano ochronę w postępowaniu rozpoznawczym i orzekającym. W ten sposób dochodzi w postępowaniu egzekucyjnym do sytuacji, w której na rzecz wierzyciela działają środki przymusowe. Środki te są różnorodne i obejmują w obowiązującym kpc grzywny, pozbawienie wolności, a nawet zastosowanie siły wojskowej.

Ponieważ w warunkach kapitalistycznych wierzycielem jest najczęściej jednostka prywatna, stosowanie w egzekucji środków przymusowych, znajdujących się w ręku państwa dało podstawę do powstania różnych teorii w nauce burżuazyjnej. Należy tu wymienić teorie o prawie wierzyciela do przymusu⁴⁾, o użyczeniu przez państwo wierzycielowi środków przymusowych⁵⁾, o państwie jako pełnomocniku wierzyciela⁶⁾ itd. Na powstanie tych teorii wpłynął przede wszystkim przyjęty przez naukę burżuazyjną podział na prawo prywatne i publiczne⁷⁾.

⁴⁾ Fr. Stein: *Grundfragen die Zwangsvollstreckung* Tübingen, 1913, s. 5 i cytowany tamże K. Binding: *Normen*, (2 wyd., s. 482 nn.).

⁵⁾ Pagenstecher: *Rechtskraft*, s. 371 nn.

⁶⁾ Stein: *op. cit.* i cytowany tamże Reichel: *Die Zwangsüberweisung gepfändeter Fahrnis*, Jahrbuch für Dogmatik A., 53, s. 108 nn.

⁷⁾ Wach: *Handbuch des Zivilprozesses*, 1885, s. 12 nn. por. A. Schönke: *Zwangsvollstreckung*, 1950, s. 1. „Zwangsvollstreckung ist ein rechtlich geregeltes Verfahren, in dem staatliche Organe einen regelmässig privatrechtlichen Anspruch des Gläubigers durch Anwendung von Zwangsmitteln gegen den Schuldner verwirklichen.“ (podkr. E. W.); por. również E. Glasson, R. Morel i A. Tissier: *Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire de compétence et de Procédure civile*, III-eme édition, IV, Paris 1932, s. 1: „...le regles relatives a l'exécution forcée comprennent l'ensamble des voies et moyens par lesquels une personne peut, avec le concours de l'autorité publique, contraindre celui qui a été condamné par jugement, on s'est engagé dans certaines formes a satisfaire a ses obligations“, s. 3: „La poursuite d'exécution forcée est dirigée non par le juge, mais par le créancier poursuivant ou son mandataire“. E. Garsonnet, Ch. César Bru: *Traité théorique et pratique de procedure et commerciale*, Paris 1913, s. 5: „L'exécution forcée est le seul moyen donné au créancier de vaincre la resistance ou l'inertie de son debiteur et d'obtenir le paiement de ce qui lui est du ou plus généralement l'accomplissement des obligations contractées envers lui“.

Podziału tego nie zna nauka socjalistyczna. Według tej nauki interes państwa jest solidarny z interesem jednostki. W prawie socjalistycznym nie ma przeciwstawienia sobie obu interesów⁸⁾. Przeciwnie państwo obowiązane jest udzielać poprzez swoje organy ochrony prawom obywateli (art. 48 Konstytucji i art. 2 przep. o ustroju sądów powszechnych). W tym świetle stosowanie środków przymusowych w postępowaniu egzekucyjnym dla realizacji praw wierzyciela nie budzi zastrzeżeń. Wątpliwości nauki burżuazyjnej wynikają przede wszystkim stąd, że orzeczenia sądowe w procesie państw kapitalistycznych oparte są na prawdzie formalnej⁹⁾. W procesie cywilnym socjalistycznym, w którym panuje zasada prawdy obiektywnej, zastrzeżenia takie nie mają praktycznego znaczenia. Przeciwnie w ustroju socjalistycznym stosowanie środków przymusowych w egzekucji sądowej gwarantuje wykonanie orzeczeń sądowych, ustalających rzeczywiste stosunki prawne i prawa stron. Tym samym egzekucja sądowa umacnia praworządność ludową, gdyż wymusza ściśle przestrzeganie praw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ustalonych w orzeczeniu sądowym. Postępowanie egzekucyjne jest zatem bezpośrednią konsekwencją art. 4 Konstytucji PRL stanowiącą zasadę praworządności ludowej. Zasada ta polega na ścisłym i bezwzględnyim przestrzeganiu przez wszystkie organa władzy i administracji państwowej oraz przez poszczególnych obywateli praw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, które są wyrazem interesów i woli ludu pracującego¹⁰⁾. Cechą zasady praworządności ludowej jest realność¹¹⁾ polegająca na rzeczywistym i faktycznym jej przestrzeganiu. W zakresie prawa materialnego cywilnego oraz tych gałęzi prawa, które doznają urzeczywistnienia w postępowaniu egzekucyjnym, instrumentem zabezpieczającym realność praworządności ludowej jest egzekucja sądowa.

Bez przepisów postępowania egzekucyjnego proces cywilny miałby charakter deklaracyjny i nie spełniłby swej doniosłej funkcji społecznej. W egzekucji sądowej istnieje zespół realnych czynników umożliwiających wykonanie orzeczeń sądowych oraz innych aktów nadających się do egzekucji i tym samym rzeczywiste i ściśle przestrzeganie praw.

⁸⁾ S. B. Nowicki: *Solidarność interesów w radzieckim prawie cywilnym*, 1954, s. 100. Praca była pisana w r. 1956. Nie można było w niej przeto uwzględnić też referatu Mao-Tse-Tunga: „O właściwym traktowaniu sprzeczności w łonie ludu“.

⁹⁾ Punktem wyjściowym rozważań Steina: *op. cit.*, s. 1 jest sytuacja, w której wierzyciel dysponuje formalnym tytułem egzekucyjnym, a zobowiązanie dłużnika nie istnieje lub wygasło.

¹⁰⁾ *Praworządność Ludowa w świetle Konstytucji PRL*. Referat Zespołowy, Państwo i Prawo, 1953, nr 8—9, s. 230.

¹¹⁾ *Ibidem*, s. 248.

Taka cecha egzekucji sądowej umożliwiła sądom w postępowaniu cywilnym spełnienie podstawowego zadania, jakie stawia przed nimi art. 3 prawa o ustroju sądów powszechnych. Wychowywanie obywateli w duchu wierności Polsce Ludowej, przestrzeganie zasad praworządności ludowej, dyscypliny pracy i troski o mienie społeczne wymagają środków przymusowych. Konsekwentne zrealizowanie orzeczenia sądowego uczy dłużników poszanowania prawa. Skuteczne urzeczywistnienie w drodze egzekucji wyroków sądowych, zasądzających należności mienia społecznego, przekonywuje o nieopłacalności uszczerbku własności społecznej. Lekceważenie natomiast stadium wykonawczego, brak sprawności w ściąganiu należności mienia społecznego pogłębia straty gospodarki uspołecznionej i demoralizuje obywateli. Z tych względów egzekucja sądowa stanowi ważne ogniwo w wykonaniu wychowawczych zadań sądu. Zadania te winien sąd spełniać także w toku egzekucji, przełamując opór opieszałego dłużnika i przeciwstawiając się skutecznie jego kruczkom oraz nie dopuszczając do nadużycia prawa przez wierzyciela.

Przepisy o egzekucji sądowej pozostają przeto w ścisłym związku z procesem cywilnym i stanowią jego konieczne uzupełnienie. W momencie, gdy dłużnik nie chce dobrowolnie spełnić świadczenia zasądzonego wyrokiem, konieczne jest działanie aparatu egzekucyjnego dla spełnienia funkcji procesu cywilnego oraz zadań sądów. Egzekucja sądowa realnie umacnia praworządność ludową, przeto w systemie prawa socjalistycznego spełnia doniosłe znaczenie.

II. EGZEKUCJA SĄDOWA WEDŁUG KPC W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Sprawność postępowania egzekucyjnego jest nieodzownym warunkiem poprawnego systemu procesu cywilnego. Słuszności tego twierdzenia dowodzi analiza każdej ustawy procesowej. Wystarczy przypomnieć ocenę postępków sądowego Polski Przedrozbiorowej dokonaną przez naukę historii prawa. „Utrudnienie egzekucji oraz brak energii w wymuszaniu poszanowania dla egzekucji” źle oddziaływało na poczucie obowiązku posłuszeństwa wobec prawa i było „bardzo słabą stroną procesową Polski przedrozbiorowej, która niweczyła w dużej mierze jego dodatnie cechy”¹²⁾.

Również wskazuje na to krytyka kodeksu postępowania cywilnego obowiązującego od r. 1933.

Uważano bowiem, że słabą jego stroną była część obejmująca postępowanie egzekucyjne¹³⁾. Wytykała ona przede wszystkim wprowadzenie przez komisję ministerialną szeregu nieudanych przepisów. Dyskusja nad częścią egzekucyjną kpc

¹²⁾ St. Kutrzeba: *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*, 1927, s. 67. Warto wspomnieć, że na kanwie egzekucji osnuty jest Pan Tadeusz; por. St. Breyer: *Spór Horeszków z Soplicami*, 1955, s. 128.

¹³⁾ Utinam: *Blaski i nędze Kodeksu Postępowania Cywilnego*, Głos Prawa, 1934, nr 8, s. 582; A. Terkel: *W sprawie nowelizacji art. 789—794 kpc*, PPC, 1938, nr 13—15, s. 427; E. Kłos: *Umowa o podział sumy uzyskanej z egzekucji*, Przegl. Sąd., na 33, s. 495. 1933, s. 495; S. Arnold: *O niektórych zasadach postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego*, Przegl. Sąd. 1933, T. IV, s. 11; S. Kästenblatt: *Z rozważań nad egzekucją z wiarytelności i innych praw majątkowych wedle kpc*, Przegl. sąd., 1933, s. 31.

spowodowała zasadniczą jej nowelizację w r. 1938 (Dekret z 21.XI.38, Dz. U. nr 89, poz. 609). Nowela ta uwzględniała szereg postulatów wówczas wysuwanych¹⁴⁾.

Postulaty te, domagając się usprawnienia egzekucji, uwzględniały potrzeby bazy, której służyły w tym okresie przepisy postępowania egzekucyjnego, a więc świata gospodarczego (jak to podnoszono). W rzeczy samej nowela zadawała tylko potrzeby klas wyzyskujących. Zmiany dotyczyły przeto głównie egzekucji przeciwko spółce kapitałowej prawa handlowego, egzekucji z ułamkowej części nieruchomości oraz hipoteki sądowej.

Nowelizacja nie usunęła jednak zasadniczych bolączek egzekucji sądowej. Nie mogły zresztą one zniknąć, skoro w warunkach kapitalistycznych egzekucja sądowa stanowiła obiektywnie konieczną płaszczyznę, na której ostro zarysowywały się sprzeczności formacji kapitalistycznej. Postępowanie egzekucyjne stanowiło dogodny środek dla wierzycieli przynależnych głównie do klas posiadających, do wyzysku klas nieposiadających. Przesądzał o tym przede wszystkim charakter tytułów egzekucyjnych. Najczęściej były to orzeczenia sądowe, oparte zgodnie z konstrukcją burżuazyjnego prawa cywilnego na prawdzie formalnej. Przyczyniała się do tego możliwość dysponowania przez wierzycieli aparatem przymusu stanowiącego istotny składnik egzekucji sądowej. Daleko posunięta dominacja wierzyciela¹⁵⁾, z którego inicjatywy toczyła się egzekucja, zabezpieczała jego interesy kosztem dłużnika. Wysuwana przez naukę burżuazyjną jako zasada egzekucji sądowej ochrona dłużnika¹⁶⁾ w rzeczywistości nie była przeszkodą w beżwzględnym postępowaniu wobec dłużnika¹⁷⁾. Równocześnie nędzna sytuacja dłużników zwłaszcza w okresie kryzysu doprowadziła do stosowania przez nich rozmaitych kruczków prawnych, udaremniających przeprowadzenie egzekucji¹⁸⁾. W łamaniu praworządności burżuazyjnej celowali zwłaszcza dłużnicy oporni i złośliwi, którym procedury burżuazyjne nie potra-

¹⁴⁾ J. Jodłowski: *Zmiany w postępowaniu sądowo-egzekucyjnym*, Palestra, 1939, nr 1, s. 88; M. Allerhand: *Przepisy egzekucyjne dekretu o usprawnieniu postępowania sądowego*, PPC, 1938, nr 23—24, s. 717.

¹⁵⁾ Hahn: *Powództwo o umorzenie egzekucji i o zwolnienie od egzekucji*. PPC, 1934, nr 5, s. 5; Stein: *op. cit.*; Fr. Kruszelnicki: *Zarys systemu polskiego prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego*, W-wa 1934, s. 75 wymienia jako zasady egzekucji zasadę postępowania na wniosek i jednostronnego postępowania, które gwarantują interesy wierzyciela; H. Dittrich: *Der Kampf zwischen Gläubiger und Schuldner*, Berlin 1916, wskazuje na szkody, jakie wywołają w gospodarce narodowej zasady „unbeschränkter Parteibetrieb“ i „unbeschränkter Kostenerstattungsplicht des Schuldners“ wynikające z dominacji wierzyciela w egzekucji. Por. A. Schönke: *Zwangsvollstreckungsrecht*, 1940, s. 3 — Egzekucja to „Geschicklichkeitsspiel zwischen Gläubiger und Schuldner“.

¹⁶⁾ M. Allerhand: *Postępowanie egzekucyjne*. Stenogram wykładu wydał J. Rodkowski, 1929, s. 92.

¹⁷⁾ H. Dittrich: *jak wyżej*; Bull: *Zwangsversteigerung und Rechtsordnung*, Zt. der Akad. für den deutschen Recht, 1937, s. 179 wskazuje m in. na to, że celem egzekucji z nieruchomości w praktyce nie jest sprzedaż, lecz presja na dłużnika. Zwraca uwagę na wielką ilość wszczętych egzekucji a małą ilość zakończonych przez licytację.

¹⁸⁾ W. Kisch: *Fünfzig Jahre Deutscher Zivilprozessordnung*. Iudicium, 1929—30, s. 257 nn.; Volkmar: *Das goldene Jubiläum, der Zivilprozessordnung*, Dt. Jur. Zeitung, 1927, nr 3, s. 186 nn.; Volkmar: *Die Neugestaltung des Zivil-*

fiły przeciwstawić się skutecznie¹⁹⁾. Szczególnym przykładem ostro występujących przeciwności kapitału i pracy oraz sprzeczności między samymi wyzyskiwaczami jest niemiecka egzekucja sądowa uregulowana przepisami ZPO²⁰⁾. Szeroka skala środków stosowanych przez dłużników w celu przeciwwstawienia się egzekucji począwszy od przewlekania egzekucji w różny sposób do pozornych umów na rzecz małoletnich krewnych, osób trzecich włącznie — wykazywała niesprawność postępowania egzekucyjnego.

W latach kryzysu gospodarczego w Polsce nadmierne egzekucje prowadziły do pogłębiania się depresji ekonomicznej zwłaszcza na wsi. Niehamowana niczym dyspozycja wierzycieli w egzekucji sądowej prowadziła do wycucia gospodarstw rolnych ze środków obrotowych i z narzędzi produkcji²¹⁾. Zastosowane dość późno środki zaradcze w postaci szeregu aktów wstrzymujących i ograniczających egzekucję, zwanych pod nazwą przepisów antyegzekucyjnych nie brały pod ochronę chłopów najuboższych ekonomicznie. I tak np. „antyegzekucyjna“ ustawa z 7.III.1932 r. o ulgach w egzekucji sądowej przeciwko gospodarzom rolnym (Dz. U. nr 25, poz. 219) nakazywała sądowni odmowę stosowania ulg, gdy „nabierze przekonania, że z powodu zbyt wielkiego zadłużenia dłużnika utrzymanie nieruchomości w rękach (rolnika) jest niemożliwe“ (art. 17 p. 2). Należy zwrócić uwagę, że ustawa nie przeprowadzała różnicy między rolnikami i odnosiła się w równej mierze do obszarników, jak i do malorolnych chłopów. Na zasadzie art. 16 Rozporządzenia Prezyd. R. P. z 23.VIII.1932 r. o zapobieganiu skutkom trudności płatniczych w rolnictwie — warunkiem odroczenia wypłat był wzgląd, że wierzyciele nie będą narażeni na niewspółmierną szkodę. Niedostateczny majątek lub zbyt wielkie zadłużenie było podstawą do odmowy odroczenia wypłat (art. 16 p. 2)²²⁾.

Do kryzysu egzekucji sądowej w okresie dwudziestolecia przyczyniała się również chwiejna i niezdecydowana polityka w zakresie stosowania moratorium mieszkaniowego. Tzw. moratoria mieszkaniowe dla bezrobotnych do chwili wydania dekretu Prezydenta R. P. z 14.XI.1935 (Dz. U. nr 82, poz. 504) nie były instytucją stałą, a jedynie czasową. Pod pozorem popierania budownictwa mieszkaniowego nowele do ustawy z 11.IV.1924 r. ograniczały w praktyce poważnie prawa dłużników (art. 11 ust. 2 p. g. ustawy w brzmieniu obwieszczenia Ministra Sprawiedliwości z 4.V.1936 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy z dnia 11.IV.1924 r. o ochronie lokatorów).

W tych okolicznościach nowelizacja przepisów egzekucyjnych z r. 1938 niewiele przyczyniła się do zmiany na lepsze. Kryzys gospodarczy i nędza dłużników wyni-

prozessrechts im Geiste nationalsozialistischer Auffassung. Nationalsozialistisches Handbuch für Recht und Gesetzgebung, 1935, s. 1519; A. Liebeskind. Ochrona wierzyciela w procesie cywilnym, Przegl. sąd., 1929, s. 141.

¹⁹⁾ Grund: *Neue Wege im Zwangsvollstreckungsrecht*, Zt. der Akad., 1935, s. 238; Volkmar: *jak wyżej*.

²⁰⁾ W. Artz: *Die Zwangsvollstreckung als Teil des Zivilprozesses*, Neu Justiz, 1954, nr 15, s. 436 nn.

²¹⁾ Stwierdza to dosłownie J. Morawski w przedmowie do J. Frankowskiego i A. Frankowskiego: *Śluszna obrona przed egzekucją*, Poznań 1935, s. 3.

²²⁾ Por. M. Howorka: *Wpływ ulg dla rolników na proces i egzekucję*. Przegl. sąd., 1935, nr 2, s. 45; Frankowski: *ibidem*, s. 5 nn.; M. Howorka: *Wpływ zwłoki dłużnika na moratorium hipoteczne*. Przegl. sąd., 1935, nr 6, s. 208.

kająca z wyzysku klas eksploatujących były przyczyną tego, że egzekucja sądowa stanowiła problem społeczny. Ważność jego uwydatnia ilość spraw egzekucyjnych. Np. w województwach centralnych i wschodnich (Sądy Apelacyjne w Warszawie, Lublinie i Wilnie) w r. 1925 wpłynęło 284.569 spraw, w r. 1926 — 306.196 spraw, w r. 1929 — 695.100, w r. 1930 — 874.700 spraw egzekucyjnych do komorników²³⁾, w województwach południowych w r. 1925 — 447.684, w r. 1926 — 557.550²⁴⁾, w r. 1929 97.100, a w r. 1930 — 1.177.000.

III. EGZEKUCJA SĄDOWA PO WYZWOLENIU I POTRZEBA REFORMY PRZEPISÓW O POSTĘPOWANIU EGZEKUCYJNYM

Rola egzekucji sądowej zmieniła się zasadniczo po wyzwoleniu. Egzekucja sądowa przestała być problemem społecznym. Wypieranie i ograniczanie w życiu gospodarczym głównego, dotychczasowego faktu, jakim były klasy wyzyskujące, pozbawienie go podstawowej bazy ekonomicznej, uspołecznienie podstawowych środków produkcji oraz nacjonalizacja ziemi obszarniczej spowodowały, że egzekucja sądowa przestała być instrumentem wyzysku. W nowych warunkach egzekucja sądowa stała się środkiem umacniania praworządności socjalistycznej w zakresie stosunków prawno-cywilnych. Służy ona wychowaniu w poszanowaniu prawa ludowego, orzecznictwa i ludowego porządku prawnego²⁵⁾. Jednakże ilościowe umniejszanie roli egzekucji sądowej w życiu społecznym spowodowało brak zainteresowania postępowaniem egzekucyjnym. Poprzestano jedynie na stwierdzeniu, że egzekucja sądowa nie wywołuje już w zasadzie ujemnych skutków społecznych, a nie zwrócono uwagi na doniosłą rolę, jaką może i powinna ona spełnić w systemie prawa ludowego. Z tych względów w przeciwstawieniu do okresu międzywojennego, w którym zagadnienia egzekucji sądowej są przedmiotem ogromnej ilości prac prawniczych, w nauce prawa na przestrzeni ośmiu lat po wyzwoleniu nie pojawił się żaden artykuł (nie mówiąc o pracach poważniejszych) na temat egzekucji sądowej. Dopiero ostatnie dwa lata przyniosły pewne ożywienie na tym polu²⁶⁾. Wszakże podkre-

²³⁾ *Statystyka czynności sądów. Czynności sądów powszechnych w sprawach cywilnych i karnych*, Warszawa 1926, 1930, s. 34, por. również *Rocznik statystyczny 1933*, s. 152.

²⁴⁾ *Tamże*, s. 18.

²⁵⁾ Por. Abramow: *Sowietskiej graždanskij process*, 1952, s. 360.

²⁶⁾ W. Siedlecki: *Przemiany polskiego prawa egzekucyjnego*, Nowe Prawo, 1954, nr 12; T. Zieliński: *Postępowanie egzekucyjne w świetle niektórych przepisów znowelizowanego kpc*, Nowe Prawo, 1954, nr 9; *Postępowanie egzekucyjne w sprawach przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej*, Państwo i Prawo, 1955, nr 12, s. 929 nn.; M. Andrejłowicz: *Uwagi w sprawie egzekucji przeciwko państwowym jednostkom podlegającym arbitrażowi gospodarczemu*, PUG, 1955, nr 5; M. Lipiński: *Z zagadnień wykonania orzeczeń w spru-*

ślenie nowej funkcji egzekucji sądowej wymaga szerszego omówienia problemów z nią związanych. Przeniesienie ciężaru gatunkowego zainteresowań na zagadnienie procesu cywilnego doprowadziło także do nierównomierności reform egzekucji sądowej i procesu cywilnego.

Nowelizacje kodeksu postępowania cywilnego zmieniły przepisy postępowania egzekucyjnego tylko fragmentarycznie. Dokonane zmiany były przede wszystkim wynikiem dostosowania przepisów egzekucyjnych do prawa rzeczowego²⁷⁾ i częściowo spadkowego²⁸⁾. Nowele z 22.X.1947 r. i z 20.VII.50 r. dokonały w postępowaniu egzekucyjnym drobnych zmian o charakterze raczej techniczno-prawnym niż merytorycznym²⁹⁾. Dopiero przepisy wprowadzające kodeks rodzinny³⁰⁾ oraz dekret z 23.IV.1953 r.³¹⁾ wprowadziły małe usprawnienia egzekucji w zakresie art. 517, 537 i 644 kpc. Zasadnicza przebudowa procesu cywilnego nie znalazła przeto dostatecznych oddźwięków w egzekucji sądowej. Naczelne zasady procesu cywilnego, mające odpowiednie zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym, nie uległy zmianom w tym samym stopniu, co w postępowaniu rozpoznawczym i orzekającym³²⁾. Zwłaszcza zasada dyspozytywności działająca w egzekucji sądowej głównie na rzecz wierzyciela nie doznała żadnych ograniczeń. Nie dokonano także konfrontacji struktury egzekucji sądowej z nowymi zadaniami sądów zwłaszcza w zakresie ochrony własności społecznej i ochrony praw obywateli.

Powolność i mała sprawność postępowania egzekucyjnego stoją w sprzeczności z podstawowymi założeniami gospodarki uspołecznionej, a zwłaszcza zasady szybkiej rotacji środków obrotowych. Ten stan rze-

wach cywilnych, Nowe Prawo, 1955, nr 9; E. Wengerek: *Niektóre problemy ochrony mienia społecznego w postępowaniu egzekucyjnym*. PUG, 1956, nr 4.

²⁷⁾ Art. II Dekretu z 11.X.46. Przepisy wprowadzające prawo rzeczowe i prawo o księgach wieczystych (Dz. U. nr 57, poz. 321) uchylił art. XVII, XX, XXVII, XXVIII § 1, XXX, XXVI, XXVIII, XXX—XLII, XLIV—XLVI, XLVIII, XLIX p. 2, L, LV, LIX—LXIV i LXVI przep. wpraw. prawo o sądowym postępowaniu egzek. oraz wprowadził zmiany w art. 654, 655, 664 § 1, 676, 688 p. 1, 730 § 1, 731, 732, 733, 734, 735, 744, 775 § 2, 777, 806, 815, 816 p. 6, 817, 820 § 2, 834, 835 (obecnej numeracji). Art. 49 § 1 p. 6 Dekretu o postępowaniu niespornym z zakresu prawa rzeczowego z 8.XI.46 uchylił art. XV, XXIV oraz XLVII przep. wpraw. pr. o sąd. post. egzek.

²⁸⁾ Art. 176 z 8.XI.46 o postępowaniu spadkowym (Dz. U. nr 63, poz. 349 zmienił przepis art. 644 § 1 (w obecnej numeracji).

²⁹⁾ Dz. U. nr 65/47, poz. 391, Dz. U. nr 38, poz. 349.

³⁰⁾ Dz. U. nr 34, poz. 309.

³¹⁾ Dz. U. nr 23, poz. 90.

³²⁾ K. Czajkowski, L. Schaff i Wł. Siedlecki: *Prawo sądowe — Dziesięciolecie Prawa Polski Ludowej*, 1955, s. 353; Por. Wł. Siedlecki: *Przemiany polskiego prawa egzekucyjnego*, Nowe Prawo, 1954, nr 12, s. 3.

czy powoduje zbędne straty w ekonomice socjalistycznej. Przyczynia się do nich także brak wyposażenia organów egzekucyjnych w środki, które mogłyby realizować ich główne zadanie w przedmiocie ochrony mienia społecznego. Dotychczasowe nowelizacje kpc nic nie uczyniły, by poprawić pod tym względem sytuację w egzekucji sądowej. Obowiązujące przepisy kpc wydają się nie dostrzegać, że w miejsce osób prywatnych głównymi podmiotami egzekucji stały się organizacje zarządzające mieniem społecznym. Przywilej ustanowiony w okresie przedwojennym w art. 584 kpc dla Skarbu Państwa rozciągnięty przez dekret o przedsiębiorstwach państwowych (art. 31 Dekretu z 26.X.1950 r., Dz. U. nr 45/50, poz. 439) stanowi poważne ograniczenie ochrony praw obywateli i pozostaje w oczywistej sprzeczności z zasadą równości. Gdy do tego dodać, że w postępowaniu egzekucyjnym istnieje dotąd szereg przepisów stanowiących w praktyce martwą literę (egzekucja z przedsiębiorstw, zarząd przymusowy z nieruchomości) a mających znaczenie tylko w warunkach kapitalistycznych oraz że egzekucja przewiduje nieznaną już w procedurach państw socjalistycznych (procedura radziecka, czechosłowacka) przymus osobisty, trudno oprzeć się wrażeniu o anachronicznej strukturze egzekucji sądowej.

Nic dziwnego przeto, że krytyka pracy sądów wytykająca powolność bądź nieporadność w realizacji praw (zwłaszcza alimentacyjnych) dotyka głównie egzekucji sądowej. Charakterystyczne jest przy tym, że pewne (nieliczne) zmiany uwzględniające postulaty krytyki wniosły w kpc w części egzekucyjnej przepisy wprowadzające kodeks rodzinny oraz że poważne odrębności w przedmiocie realizowania należności zasądzonych orzeczeniami sądowymi wykazują akty prawne pozakodeksowe (Uchwała nr 527 Prezydium Rządu z 2.VII.1955 r. Mon. Pol. nr 66, poz. 86, Uchwała nr 529 Prezydium Rządu z 2.VIII.54 w sprawie zasad rozliczeń za dostawy, usługi i roboty między rolniczymi spółdzielniami produkcyjnymi a innymi jednostkami gospodarki uspołecznionej Mon. Pol. nr A. 77, poz. 909 — Zarządzenie Min. Finansów z 9.VII.1953 w sprawie trybu pokrywania zobowiązań jednostek budżetowych stwierdzonych orzeczeniami komisji arbitrażowych i sądowymi tytułami wykonawczymi Mon. Pol. nr A 70, poz. 846). Akty te wprawdzie przewidują sposób pokrywania należności w trybie bankowym, jednakże odmiennie niż to przewiduje art. 584 kpc wymagają przedłożenia tytułów wykonawczych i wprowadzają obligatoryjność przewidzianych w nich trybów, stwarzając w rzeczywistości nowy sposób egzekucji. W tych okolicznościach nie stanowi przesady twierdzenie, że egzekucja sądowa w ramach obowiązujących przepisów znajduje się w stadium krytycznym i wymaga bezwzględnie gruntownej reformy.

IV. METODA BADANIA PROJEKTU KPC

Potrzeba dokładnej i rychłej rewizji oraz rekonstrukcji przepisów o egzekucji sądowej jest zatem oczywista. Podejmuje się jej przeto w najszerszym zakresie ogłoszony projekt kodeksu postępowania cywilnego.

Omawiając sposób, w jaki projekt przebudowuje egzekucję sądową, należy wyjść z jego podstawowego założenia, którym jest według uzasadnienia projektu przede wszystkim „urzeczywistnienie doniosłych zadań, jakie postawił sądom art. 48 Konstytucji”³³⁾.

Przyjmując powyższy aksjomat za podstawę badania przepisów projektu o postępowaniu egzekucyjnym zawartych w części trzeciej, należy

a) stwierdzić, czy i w jakim zakresie realizacja zadań wynikających z art. 48 Konstytucji, jest możliwa w ramach obowiązującego systemu egzekucji sądowej;

b) zanalizować główne zasady egzekucji sądowej;

c) skonfrontować użyteczność środków egzekucyjnych stosowanych przez obecnie obowiązujący kpc i przewidzianych w projekcie z postulatami, jakie wynikają z art. 48 Konstytucji;

d) ustalić dla egzekucji sądowej wnioski wynikające z zadań sądów w zakresie

aa) ochrony własności społecznej,

bb) ochrony praw obywateli

i stwierdzić, czy projekt dostatecznie je urzeczywistnia.

Przeprowadzona w ten sposób analiza projektu pozwoli na perspektywiczny przegląd węzłowych zagadnień egzekucji sądowej uregulowanych w projekcie kpc PRL.

V. SYSTEM EGZEKUCJI SĄDOWEJ WEDŁUG KPC I PROJEKTU

Egzekucja sądowa unormowana jest w części trzeciej projektu zatytułowanej „Postępowanie egzekucyjne”, która obejmuje art. 471 do 688. Część ta dzieli się na 6 działów, z których pierwszy obejmuje przepisy ogólne, drugi egzekucję należności pieniężnych, trzeci egzekucję celem zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej, czwarty egzekucję przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej, piąty podział sumy uzyskanej z egzekucji, a szósty egzekucję z obowiązków i roszczeń niepieniężnych. Podział części trzeciej, mówiącej o postępowaniu egzekucyjnym, jest odmienny od podziału przyjętego przez kpc. Wprowadza on bowiem nowy dział, jakim jest egzekucja przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej, dokonuje rozdziału między postępowaniem egzekucyjnym i zabezpieczającym i nie łączy ich we wspólnej części. Postępowanie zabezpieczające stanowi dział X części drugiej przepisów szczególnych. Natomiast przepisy zawarte dotąd w części drugiej obowiązującego kpc wyłączono w projekcie do części

³³⁾ Projekt Kodeksu Postępowania Cywilnego PRL, Warszawa 1955, s. 129.

czwartej³⁴⁾. Są to przepisy dotyczące obrotu prawnego z zagranicą odnośnie uznania zagranicznych orzeczeń sądowych (art. 718—722).

Mimo tych zmian należy stwierdzić, że projekt w zasadzie oparł się na konstrukcji obowiązującego kpc. Przewiduje on jedynie egzekucję szczegółową. Według projektu egzekucję można kierować jedynie tylko do części majątku dłużnika. Wprawdzie projekt w art. 495 § 1 mówi o tym, że wierzyciel we wniosku winien wskazać mienie, do którego ma być skierowana egzekucja, to jednakże nie przewiduje egzekucji uniwersalnej, tj. egzekucji obejmującej całości majątku dłużnika. Z kontekstu słów użytych w art. 495 § 3 oraz art. 497 § 1 wynika, że mienie w znaczeniu użytym przez projekt stanowi część majątku dłużnika, do którego ma być skierowana egzekucja. Należy zwrócić uwagę, że projekt rozróżnia pojęcie majątek i mienie i że art. 495 § 2 nadaje określeniu „majątek” znaczenie szersze. Według bowiem tego przepisu dłużnik ma złożyć wyjaśnienia o swym majątku i dochodach, gdy wierzyciel nie może wskazać mienia dłużnika podlegającego egzekucji. A zatem na majątek dłużnika składa się mienie podlegające i niepodlegające egzekucji.

Egzekucja uniwersalna według uzasadnienia projektu³⁵⁾ ma odbywać się w postępowaniu upadłościowym, tyczy się większych przedsiębiorstw prywatnych, wpisanych do rejestru. Jak zatem widać, prawo o upadłości (Rozp. Prez. R. P. z 24.X.1934 r., Dz. U. nr 93, poz. 934 oraz Dz. U. nr 38, poz. 349) ma obowiązywać niezależnie od kpc i, jak się wydaje, nie ma ulec znowelizowaniu, gdyż ma się tyczyć jak dotychczas, przedsiębiorstw prywatnych w większym rozmiarze wpisanych do rejestru.

Tym samym projekt nie obejmuje wszystkich przypadków egzekucji sądowej. Według projektu poza kpc będzie obowiązywało prawo o upadłości, prawo o postępowaniu układowym i art. 81—90 ustawy o spółdzielniach. Egzekucja uniwersalna będzie się tyczyć zatem małego stosunkowo kręgu osób — praktycznie tylko spółek kapitałowych i spółdzielni. Kodyfikacja egzekucji sądowej nie jest zatem zupełna. Odmienne przedstawia się ten problem w innych procedurach.

Kpc czechosłowacki przewiduje „likwidację egzekucyjną” w §§ 570—604, którą sąd może zarządzić w stosunku do każdego dłużnika, jeżeli dłużnik jest przeciążony długami lub nie jest w stanie płacić (573 i 575). Kodeks postępowania cywilnego RSFRR przewiduje w art. 317—473 postępowanie w przypadku niewypłacalności osób prywatnych fizycznych i prawnych, przedsiębiorstw państwowych i organi-

³⁴⁾ Jednakże niezupełnie konsekwentnie, por. art. 642, który tyczy egzekucji zagranicznego statku, a mieści się w części trzeciej.

³⁵⁾ Projekt jak wyżej, s. 281.

zacji spółdzielczych. Wydaje się, że nieobjęcie przez projekt przypadków uniwersalnej egzekucji i niepoddanie rewizji postępowania upadłościowego i układowego jest mankamentem projektu. Przepisy te, jakkolwiek w postaci dotąd obowiązującej mają w praktyce małe zastosowanie, wymagają przeanalizowania w świetle nowych zadań sądu i funkcji egzekucji sądowej.

Wymagają tego zwłaszcza przepisy dotyczące upadłości spółdzielni. W nauce zwrócono uwagę na lukę, jaka powstała na skutek nowelizacji ustawy o spółdzielniach z 20.VII.1949 r. (Dz. U. nr 65, poz. 524)³⁶⁾, która uchylila przepis ustawy o spółdzielniach nakazujący stosowanie przepisów prawa upadłościowego. Lukę tę uzupełnia praktyka przez interpretację przepisu noweli w ten sposób, że tyczy się ona jedynie przepisów prawno-materialnych³⁷⁾.

Należy nadto zwrócić uwagę na wysuwane w prasie prawniczej sugestie poddania ustawie o upadłości państwowych organizacji prawnych, a zwłaszcza przedsiębiorstw, upatrujące w tym postępowaniu skuteczny instrument dyscypliny finansowej³⁸⁾.

Znaczenie problemów związanych z egzekucją uniwersalną i przydatności struktury postępowania upadłościowego oraz układowego uwydatnia analiza egzekucji sądowej na rzecz organizacji zarządzających mieniem społecznym. Pozostawiając bliższe omówienie tego zagadnienia w rozdziałach dalszych, należy w tym miejscu stwierdzić, że pożądane byłoby w interesie wierzyciela i dłużnika wydatne rozszerzenie przypadków egzekucji uniwersalnej na wszystkich niewypłacalnych dłużników i uregulowanie tego problemu w przyszłym kpc. Omawiając system egzekucji sądowej przyjęty przez projekt, należy zwrócić uwagę na to, że scalenie postępowań spornego i niespornego przeprowadzone przez projekt wywarło swój doniosły wpływ na strukturę postępowania egzekucyjnego.

Znalazło to swój wyraz przede wszystkim w art. 494 przewidującym możliwość wszczęcia egzekucji z urzędu, w odpowiedniej adaptacji przepisów o zniesieniu współwłasności do działu spadku (art. 643) oraz we wprowadzeniu nowego sposobu egzekucji celem odebrania osoby małoletniej i pełnoletniej całkowicie ubezwłasnowolnionej (art. 676).

Przepisy postępowania egzekucyjnego nie uwzględniają szeregu czynności przeprowadzonych dotąd przez organy egzekucyjne (np. art. 31 Dekretu z 8.XI.1946 r. o postępowaniu spadkowym Dz. U. nr 63, poz. 346 mówiącego o wykonaniu postanowienia o zabezpieczeniu spadku i o sporządzeniu spisu inwentarza, art. 39 o wyjawieniu przedmiotów spadkowych, art. 82 o zarządzie spadku nieobjętego, art. 107—164 tegoż dekretu o likwidacji spadku). Wynika to przede wszystkim z potrzeby dosto-

³⁶⁾ Wł. Siedlecki: *Przemiany polskiego prawa egzekucyjnego*, Nowe Prawo, 1954, nr 12, s. 15, 16.

³⁷⁾ Wł. Siedlecki: *Prawo spółdzielcze*, Poznań 1953, s. 82.

³⁸⁾ St. Buczkowski: *Rozliczenie między jednostkami gospodarki wspólczesnej*, Państwo i Prawo, 1955, nr 11, s. 719.

sowania projektu kpc do projektu kodeksu cywilnego, który nie przewiduje niektórych instytucji obowiązującego prawa materialnego (np. likwidacja spadku). Nadto jest to następstwem projektowanego przekazania wielu fragmentów dotychczasowego postępowania niespornego państwowym biurom notarialnym³⁹⁾.

Jak już zwrócono uwagę, projekt przeprowadza rozdział postępowania egzekucyjnego od postępowania zabezpieczającego. O stosunku obu postępowań do siebie stanowi art. 444 § 3, który przewiduje odpowiednie zastosowanie przepisów o postępowaniu egzekucyjnym do wykonania zarządzeń tymczasowych. Przy wykonaniu tych zarządzeń wierzyciel oraz organ egzekucyjny doznają ograniczeń, gdyż sposoby zabezpieczenia określane są przez sąd zabezpieczający powództwo. Sposoby te przypominające fragmenty postępowań egzekucyjnych, nie mają jednak na celu konsumpcji roszczenia dochodzonego przez powoda, a jedynie zabezpieczenie jego.

Jeżeli chodzi o organy egzekucyjne, to projekt w zasadzie przejmuje konstrukcję istniejącą w obowiązującym kpc.

Według art. 471 sprawy egzekucyjne należą do właściwości sądów powiatowych. Projekt jednakże podkreśla, że chodzi tylko o sprawy egzekucyjne dotyczące przymusowego wykonania orzeczeń, ugód i aktów będących tytułem egzekucji sądowej. W ten sposób projekt przeprowadza w sposób jasny rozgraniczenie między egzekucją sądową a innymi rodzajami egzekucji.

Wykonanie czynności egzekucyjnych należy w zasadzie do komorników, a do sądu tylko wtedy, gdy przekazuje to wyraźnie ustawa.

Sąd w stosunku do komornika jest organem nadzorczym i może z urzędu wydawać zarządzenia zmierzające do zapewnienia należytego wykonania egzekucji lub usuwać spostrzeżone uchybienia. Projekt w art. 471 nie uwzględnia jednakże sytuacji, jaką wytworzyły przepisy art. 646 i 647. Na ich zasadzie egzekucja należności pieniężnej, która powinna być zaspokojona z funduszków budżetowych oraz przeciwko państwowym osobom prawnym, za których zobowiązania Państwo nie odpowiada, ma być prowadzona w drodze bankowej. Egzekucja w tych wypadkach polega na złożeniu tytułu wykonawczego w banku, który wypłaca bądź pokrywa należność. Czynności egzekucyjne w tych wypadkach spełnia bank (por. również art. 650).

W toku egzekucji do wierzytelności na rachunkach bankowych organizacji spółdzielczych i innych organizacji społecznych według art. 653, 654 i 655 banki spełniają określone czynności.

Projekt, powierzając bankom funkcje egzekucyjne, nie wyciąga z tego żadnych, dalszych konsekwencji. Jeżeli bowiem stronie służy na czynność komornika na zasadzie art. 479 skarga do sądu powiatowego, to na czynności banku nie jest przewidziany żaden środek odwoławczy. W żadnym też przepisie projekt nie uprawnia sądu do nadzoru nad bankiem, od którego wyłącznie zależy zastosowanie się do wskazań projektu. Biorąc pod uwagę żywotność i ważkość problemów uregulowanych w przepisach zatytułowanych „egzekucja przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej“,

³⁹⁾ Por. uwagę do art. 414, projektu s. 68.

należałoby conajmniej zapewnić sądom nadzór nad bankami w zakresie czynności wykonywanych przez nie w toku egzekucji⁴⁰⁾, jeżeli także nie zapewnić stronie wyraźnie prawa do odszkodowania w przypadku niezastosowania się przez bank lub zwłoki w wykonaniu obowiązków nałożonych przepisami procedury. Nie uregulowana jest także sprawa wglądu przez wierzyciela w rachunek bankowy „jednostki gospodarki uspołecznionej“.

Wprawdzie można by konstruować pozycję banku jako poddłużnika i stosować do niego art. 525 § 2 projektu, jednakże w przypadku art. 646, 647 i 650 projekt przyznaje bankowi szczególną pozycję. Wierzyciel bowiem, korzystając z tych przepisów, winien złożyć tytuł wykonawczy wprost w banku, który ma niewątpliwie prawo oceny, czy tytuł odpowiada wymogom egzekucyjnym, a następnie ma prawo odmowy wykonania czynności. Bez wątplenia bankowi będą przysługiwały również uprawnienia z art. 511 § 1 zwłaszcza w tym przypadku, gdy dłużnik przedłoży prawomocne orzeczenie pozbawiające tytuł egzekucyjny skutków prawnych. W warunkach art. 646, 647 i 650 czynności bankowe są niewątpliwie czynnościami organu egzekucyjnego. W przypadku art. 649 egzekucję z wierzytelności prowadzi komornik i bank tam jest poddłużnikiem, jednakże o szczególnych obowiązkach, których wykonanie w interesie stron winno być dokładnie dopilnowane.

Te względy nakazują sprecyzowanie stanowiska projektu w stosunku sądu egzekucyjnego do banku.

Projekt, utrzymując konstrukcję obowiązującego kpc w zakresie właściwości organów egzekucyjnych, rozszerza jednak poważnie kompetencje komornika. Według art. 614 licytacja nieruchomości ma się odbywać bez udziału sędziego. Na zasadzie art. 621 wydanie postanowienia o przybiciu nieruchomości należy do komornika, który również ma sporządzać plan podziału sumy z egzekucji z nieruchomości (art. 659).

Wątpliwości wywołuje sprawa, do jakiego organu egzekucyjnego należy egzekucja z handlowych statków morskich i statków żeglugi śródlądowej. Według art. 631 egzekucja z tych statków wpisanych do rejestru statków należy do sądu, w którego okręgu statek znajduje się w chwili wszczęcia egzekucji. Jednakże art. 636 wskazuje na komornika jako organ egzekucyjny, który dokonuje podstawowych czynności egzekucyjnych w trybie przepisów o egzekucji z nieruchomości mających do tej egzekucji odpowiednie zastosowanie według art. 630. Rozwiązania tej wątpliwości należy szukać w zestawieniu przepisów art. 631 z art. 473, który wskazuje ogólne zasady właściwości miejscowej w postępowaniu egzekucyjnym. Z porównania tego wynika, że art. 631 zawiera jedynie kryterium właściwości miejscowej oraz, że przepis ten nie koliduje z art. 636 i 630, według którego czynności egzekucyjne w toku egzekucji ze statków wykonuje komornik. Komornik zatem jest rzeczowo właściwy do dokonywania czynności egzekucyjnych w toku tej egzekucji.

Mutatis mutandis także i w tej egzekucji, do której odpowiednio stosują się przepisy o egzekucji z nieruchomości (z wyjątkiem egzekucji ze statków nie wpisanych do rejestru), kompetencje komornika ulegają poszerzeniu.

⁴⁰⁾ Według procedury czechosłowackiej egzekucja przeciwko państwu, przedsiębiorstwom państwowym, narodowym i komunalnym oraz ubezpieczalni podlega stale nadzorowi sądu (§ 437).

Rozwiązanie projektu w tym względzie może nasuwać wątpliwości co do jego trafności. Nie uwzględnia ono zastrzeżeń, jakie wysuwała w tym zakresie nauka procesu cywilnego już w związku z nowelą z r. 1938, oddającą sporządzenie planów podziału w ręce komorników⁴¹⁾. Należy wątpić, czy powierzenie komornikom wszystkich czynności skomplikowanych rodzajów egzekucji, jak z nieruchomości i ze statków, wymagających szczególnych znajomości prawa rzeczowego, da ostateczne gwarancje należytego wykonania ich w praktyce. Wydaje się, że właściwym rozwiązaniem byłoby przekazanie ważniejszych fragmentów egzekucji z nieruchomości i ze statków, bądź też ich całego toku państwowym biurom notarialnym, dysponującym wysoko kwalifikowanymi w zakresie prawa rzeczowego prawnikami jakimi są niewątpliwie notariusze⁴²⁾.

Sugestii tej nie może podważyć argumentacja wskazująca na to, że komornicy znajdują się pod nadzorem sądu, który może im z urzędu wydawać odpowiednie zarządzenia. Literatura procesowa w sposób przekonywający wykazała, że ingerencja sądu egzekucyjnego w czynności komornika jest poważnie ograniczona względem na formalną prawomocność aktów egzekucyjnych. Według nauki procesu cywilnego sąd z tytułu nadzoru może wkroczyć w egzekucję prowadzoną przez komornika i uchylić jego czynności w przypadkach wyraźnie wskazanych w ustawie, nadto wtedy, gdy z mocy prawa egzekucja ulegała umorzeniu oraz gdy chodzi o uzupełnienie braków formalnych czynności dokonanych przez komornika⁴³⁾.

Z tego względu nadzór sądu egzekucyjnego nad czynnościami komornika nie stanowi dostatecznej gwarancji należytego przeprowadzenia egzekucji z nieruchomości i ze statków. Może ją dać jedynie przekazanie tych spraw państwowym biurom notarialnym.

⁴¹⁾ J. Jodłowski: *Zmiany w postępowaniu sądowo-egzekucyjnym*, Państw. 1939, nr 1, s. 88; A. Terkel: *W sprawie nowelizacji art. 789—794 kpc, PPC*, nr 13—15, s. 427; Utinam: *op. cit.*, s. 584. Por. również zastrzeżenia nauki francuskiej do obaw przed nadużyciami francuskich huissiers; E. Glasson, A. Tissier i R. Morel: *Traité théorique et pratique d'organisation judiciaire de compétence et de Procédure Civile*, 1936, t. V, s. 590; H. Steuerwald: *Das Ver säumnisverfahren*, 1938, s. 75.

⁴²⁾ Podobną myśl reprezentuje Carnelutti: *Progetto del codice di procedura civile*, 1926, t. II; por. A. Schönke: *Einige Grundfragen des Zwangsvollstreckungsrechts in rechtsvergleichender Betrachtung*, *Zt. d. Ak.*, 1936, s. 821.

⁴³⁾ S. Rosmarin: *Wadliwe czynności egzekucyjne*, PPC, 1935, s. 434, por. również W. Zylber: *Nadzór sądu nad czynnościami komornika*, PPC, 1935, który jest zdania, że ingerencja sądu jest dozwolona tylko wtedy, gdy został naruszony interes publiczny.

Niezależnie od tego należy stwierdzić, że projekt nie uwzględnia sytuacji, w których interes społeczny wymaga szczególnego zainteresowania się tokiem egzekucji. Wydaje się, że dla takich wypadków, jak również w sprawach skomplikowanych projekt winien przewidywać możliwość przejścia pewnych fragmentów lub całej egzekucji (bez względu na rodzaj) należącej do komornika przez sąd. Analogię do tej sytuacji zawiera art. 298, który umożliwia przejście przez Sąd Najwyższy sprawy prowadzonej przez sąd wojewódzki w razie powstania zagadnienia prawnego budzącego poważną wątpliwość.

Umożliwienie przejścia przez sąd powiatowy sprawy prowadzonej przez komornika stanowiłoby realny środek nadzoru sądu nad egzekucją. Wyrazem nadzoru jest poza art. 472 § 2 przepis art. 494. Przewiduje on *expressis verbis* złożenie wniosku o wszczęcie egzekucji do właściwego miejscowego sądu powiatowego⁴⁴). Należy przypuszczać, że założeniem tego przepisu jest chęć zapewnienia sądowi możliwości zapoznania się z charakterem każdej sprawy egzekucyjnej i ułatwienia tym samym w poszczególnych sprawach śledzenia za tokiem egzekucji⁴⁵). Sąd bowiem, przyjąwszy wniosek, będzie mógł go zbadać pod względem rzeczowym i dopiero po tym skierować do komornika. Stanowisko projektu winno spotkać się z pełną aprobatą, należałoby jednak stworzyć gwarancje, by sądy egzekucyjne czynności swych nie sprowadzały do mechanicznych funkcji biura podawczego, rozdzielającego jedynie wnioski między komorników⁴⁶).

Analizując projekt należy stwierdzić, że przyjmując w zasadzie za podstawę egzekucji sądowej konstrukcję przewidzianą w obowiązującym kpc, dokonano w redakcji poszczególnych przepisów szeregu zmian o charakterze techniczno-legislatywnym. Projekt nacechowany jest zwięzłością, tendencją do syntetycznego ujęcia oraz daleko idącym uproszczeniem przepisów prowadzącym może niekiedy do zbyt daleko posuniętej lakoniczności. Jakkolwiek uproszczenia prowadzą do przejrzystości (np. art. 486, 516 § 1, 473 itp.), to jednak powodują niekiedy zbyt daleko idącą oszczędność słów, mogącą przyczynić się do niejasności. Uchybienie to ujawniło się już przy analizie art. 631.

⁴⁴) Interpretacja odmienna tego przepisu wskazująca na to, że w art. 472 § 2 chodzi o określenie tylko właściwości wydaje się nieuzasadniona. Byłaby ona sprzeczna z dosłownym brzmieniem przepisu.

⁴⁵) Por. art. 526 § 1, według którego dłużnik wierzytelności ma zawiadamiać sąd o dokonanej wypłacie, a nie komornika.

⁴⁶) Por. uwagi do analogicznego przepisu projektu niemieckiego o egzekucji sądowej z r. 1931; *Lent Gedanken zur Reform der Zwangsvollstreckung*, Zt. d. Ak., 1935, s. 595.

Projekt odciąża kpc od przepisów wyraźnie regulaminowych, np. nie podaje elementów klauzuli wykonalności (art. 542 kpc), które niewątpliwie znajdują się w regulaminie czynności sądowych, podobnie postępując z niektórymi szczegółami obwieszczenia, art. 602, 604 odsyła do rozporządzeń wykonawczych w przypadkach art. 517 § 2, 553 § 4, 598 § 3.

Omawiając system kpc należy zwrócić uwagę na różnorodność określeń używanych przez projekt, jeżeli chodzi o przedmioty zarządzające mieniem społecznym.

Dział IV opatrzony jest tytułem „egzekucja przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej”. Tymczasem poszczególne przepisy mówią o ściąganiu należności pieniężnych od jednostek, których nie obejmuje to pojęcie. Art. 646 dotyczy organizacji, które dysponują funduszami budżetowymi, art. 657 § 1 organów administracji państwowej. Projekt używa zatem określenia nieściśłego i nie uwzględnia zmian proponowanych w projekcie kodeksu cywilnego.

Dział IV obejmuje bowiem egzekucję przeciwko jednostkom, które projekt kodeksu cywilnego określa, jako organizacje socjalistyczne (por. art. 45, 112 § 1, 121, 470 § 1, 481⁴⁷⁾ itd.). Dlatego tytuł działu winien ulec odpowiedniej modyfikacji. Należy nadto zwrócić uwagę, że projekt kpc mówi w art. 476 o organach administracji państwowej, instytucjach, zakładach i przedsiębiorstwach państwowych, w art. 495 § 3 o instytucjach państwowych lub państwowych organizacjach gospodarczych, w art. 530 o państwowych organizacjach budżetowych, w art. 646 o jednostkach, których zobowiązania powinny być zaspokojone z funduszków budżetowych, w art. 647 o państwowych osobach prawnych, za których zobowiązania Państwo nie odpowiada, w art. 648 o państwowych osobach prawnych, w art. 650 o organach administracji państwowej i państwowych osobach prawnych, organizacjach spółdzielczych i innych organizacjach społecznych, a art. 657 o organach administracji państwowej.

Ta różnorodność określeń nie może wpłynąć dodatnio na ocenę projektu kpc, który ma służyć w pierwszym rzędzie obywatelom⁴⁸⁾, a nie tylko prawnikom. Wymienione przepisy winny ulec przeto odpowiedniemu przeredagowaniu i dostosowaniu do projektu kodeksu cywilnego. W przepisach art. 476 i 650 zamiast szczegółowego wymienienia poszczególnych form organizacji da się łatwo wprowadzić określenie „organizacje socjalistyczne”. Również i art. 495 § 3 należałoby rozszerzyć na organizacje socjalistyczne, gdyż nie ma podstawy do przeprowadzenia różnic w ochronie własności społecznej w materii uregulowanej tym przepisem.

Art. 530 i 646 dotyczy tych samym jednostek. Terminologia winna być zatem zsynchronizowana. Wzgląd na adresata kodeksu postępowania cywilnego, jakim jest przeciętny obywatel nieobeznany z pojęciami

⁴⁷⁾ Według Projektu Kodeksu Cywilnego PRL, Warszawa 1955, por. s. 140 uzasadnienia.

⁴⁸⁾ Por. uwagi co do cech kodeksu. Materiały dyskusyjne do projektu Kodeksu Cywilnego PRL, 1955, s. 41, 59 itd.; X. Fierich, T. Dzierżyński i St. Gołąb: *Polska Procedura Cywilna*, 1918, s. 12 (odbitka z rocznika XVII Czasopisma prawniczego i ekonomicznego).

prawnymi, wymaga, by art. 646 i 647 zawierały przykładowy katalog jednostek, które najczęściej w praktyce podpadają pod określenia przez nie używane.

Analiza powyższych zagadnień pozwala na stwierdzenie, że w projekcie uznano za możliwe oparcie nowych przepisów postępowania egzekucyjnego na obecnie obowiązującym systemie egzekucji sądowej. Projekt jednak wprowadza daleko idące zmiany wynikające z potrzeby dostosowania egzekucji do nowych zadań wymiaru sprawiedliwości. Niemniej w projekcie nie rozwiązano w sposób konsekwentny wielu problemów wynikających z nowej roli egzekucji sądowej.

VI. ZASADY EGZEKUCJI SĄDOWEJ I ICH REALIZACJA

Projekt w części ogólnej stanowi niewątpliwie końcowy etap ewolucji, która rozpoczęła się w r. 1945, a szczególnego wyrazu doznała w noweli z 27 lipca 1950 r. Jak wyżej stwierdzono reformy części ogólnej nie znalazły dostatecznych oddźwięków w części egzekucyjnej. Przyszły kodeks postępowania cywilnego winien te różnice usunąć. Badanie zasad egzekucji sądowej według projektu kpc pozwoli na ustalenie, czy projekt spełnia to zadanie.

Omawiając zasady egzekucji sądowej, należy skonstatować, że w nauce procesu cywilnego istnieje tendencja do tworzenia zasad egzekucji sądowej odrębnych od zasad procesu cywilnego⁴⁹⁾. Zasady te jednak pokrywają się w większym lub mniejszym stopniu z ogólnie przyjętymi zasadami procesu cywilnego. Dlatego analiza obejmie główne zasady procesu cywilnego, mające odpowiednie zastosowanie w egzekucji sądowej.

Na ich czele stoi zasada prawdy obiektywnej. Znaczenie jej podkreśla art. 9 i 10 projektu. Zasada ta w postępowaniu ogólnym służy ustaleniu rzeczywistych stosunków prawnych i praw. W postępowaniu egzekucyjnym winna ona służyć realizacji orzeczenia ustalającego stosunki i prawa stron. Z tych względów art. 476 uprawniający komornika do zasięgania wyjaśnień i informacji ustnych lub na piśmie od stron, oraz informacji od wszelkich osób, jeżeli informacje te lub wyjaśnienia są niezbędne do przeprowadzenia egzekucji, należy traktować jako konieczne uzupełnienie w egzekucji art. 9 i 10. Nie uzasadniona odmowa lub nieudzielenie komornikowi wyjaśnień lub informacji albo złożenie oświadczeń świadomie fałszywych może pociągnąć za sobą ska-

⁴⁹⁾ M. Allerhand: *Egzekucja sądowa*. Stenogram wykładów 1929, s. 92, wylicza 12 odrębnych zasad egzekucji sądowej. Fr. Kruszelnicki: *Zarys systemu polskiego prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego*. 1934, s. 75 podaje 5 zasad.

zanie przez sąd na grzywnę w kwocie do 1.000 zł (art. 477). Dalsze uzupełnienie art. 9 i 10 stanowi przepis art. 495 § 2, według którego komornik sądowy obowiązany jest wezwać dłużnika do złożenia wyjaśnień o swym majątku i dochodach, jeżeli wierzyciel wnoszący o wszczęcie egzekucji nie może wskazać mienia dłużnika podlegającego zajęciu. W przypadkach prowadzenia egzekucji z urzędu przepis ten ma odpowiednie zastosowanie. W sprawach o egzekucję alimentów oraz w sprawach, w których wierzycielem egzekucyjnym jest instytucja państwowa lub państwowa organizacja gospodarcza, oraz w sprawach egzekucyjnych wszczętych z urzędu art. 495 § 3 nakłada na komornika ponadto obowiązek przeprowadzenia stosownego dochodzenia w celu ustalenia miejsca zamieszkania dłużnika oraz dochodów i mienia dłużnika podlegających egzekucji.

Istota zasady prawdy obiektywnej w postępowaniu egzekucyjnym, realizującym orzeczenia sądowe, tkwi zatem w ujawnieniu okoliczności faktycznych, koniecznych do urzeczywistnienia rozstrzygnięć sądu. Do wykonania orzeczeń sądowych potrzeba w pierwszym rzędzie ustalenia adresu i mienia dłużnika w rozmiarach podlegających egzekucji.

Z tych względów projekt realizuje postulaty w tym zakresie, zmieniając poważnie na lepsze sytuację wierzyciela w porównaniu ze stanem istniejącym pod rządem obowiązującego kpc.

Należy zwrócić uwagę na to, że ostatnio wydane Zarządzenie Min. Spraw Wewnętrznych z 2.III.56 r. w sprawie udzielania informacji adresowych przez organy MO (Mon. Pol. nr 21, poz. 271) zapełniło lukę, jaka dotąd istniała w przepisach o władzach administracyjnych⁵⁰). Na zasadzie tego zarządzenia każdej osobie przysługuje prawo żądania udzielenia wiadomości o adresach innych osób. Zarządzenie to jednak ogranicza się tylko do obowiązku podania przez MO informacji adresowych. Pozostawia ono otwartą sprawę ustalenia mienia dłużnika. Nie przesądza ono również o tym, by z przepisu art. 435 § 3 wyeliminować obowiązek poszukiwania adresu dłużnika przez komornika. Zmiana miejsca zamieszkania przez dłużnika w toku egzekucji może wywołać konieczność poszukiwania go przez komornika. Przerzucenie tego obowiązku wyłącznie na wierzyciela może opóźnić poważnie bieg egzekucji.

Ustalenie adresu i mienia dłużnika ma doniosłe znaczenie w egzekucji i wczesne uzyskanie informacji decyduje o sprawności egzekucji. Z tego powodu w sprawach ważnych pod względem społecznym projekt nakłada na komornika odpowiednie obowiązki. Należy jednak stwierdzić, że projekt poważnie ogranicza krąg spraw, do których ma zastosowanie art. 495 § 3. Jak zwrócono już uwagę, nie ma podstawy do różniczkowania w zakresie ochrony mienia społecznego i nieobjęcia tym przepisem wszystkich organizacji socjalistycznych. Z uwagi na interes społeczny

⁵⁰) Por. E. Wengerek: *Niektóre problemy ochrony mienia społecznego w postępowaniu egzekucyjnym*, PUG, 1956, nr 4.

równie ważne, jak sprawy alimentacyjne są sprawy o roszczenia ze stosunku pracy⁵¹⁾. Art. 495 § 3 winien zatem ulec poszerzeniu o te sprawy.

Należy zwrócić uwagę na to, że projekt¹⁾ nie przewiduje instytucji wyjawienia majątku i tym tłumaczy się ustanowienie dla komornika obowiązków z art. 476 i 495.

Pozostawiając ocenę tej instytucji uwagom w rozdziałach dalszych, należy jednak stwierdzić, że zbyt niska sankcja przewidziana za odmowę zeznań (grzywna do 1.000 zł) może zadecydować o małej skuteczności tego środka. Łatwo bowiem sobie wyobrazić, że dla dłużnika zasądzonego na poważną kwotę przekraczającą znacznie 1.000 zł zagrożenie grzywną do 1.000 zł może nie przedstawiać żadnego realnego zagrożenia dla dłużnika.

Przeprowadzenie dochodzenia przez komornika celem ustalenia adresu i mienia dłużnika ma swoją rację, jeżeli ma stanowić uzupełnienie w toku egzekucji materiału przedstawionego przez stronę. Inaczej jednakże wygląda, gdy wierzyciel występując z wnioskiem nie może wskazać mienia dłużnika. Należy bowiem zdać sobie sprawę, że wobec opornego i złośliwego dłużnika gra ważną rolę moment zaskoczenia. Zapytywanie dłużnika przez komornika przy rozpoczęciu egzekucji (do czego — należy się obawiać — sprowadzi się głównie „dochodzenie“ komornika) nie przyczyni się do wydatnego usprawnienia egzekucji. Należy zwrócić uwagę, że projekt nie wnosł w tym zakresie poważnych zmian, skoro w toku egzekucji z ruchomości na zasadzie art. 589 kpc dłużnik jest obowiązany wymienić znajdujące się w jego posiadaniu ruchomości, a art. 590 kpc zawiera sankcję w postaci grzywny. Doświadczenie uczy, że z sankcji tej rzadko kiedy korzystano.

Z tych względów, mając na uwadze funkcję wychowawczą egzekucji wydaje się, że byłoby pożądanym ustanowienie specjalnego postępowania wpadkowego w sądzie powiatowym miejsca zamieszkania wierzyciela, w toku którego na wniosek wierzyciela sąd przeprowadzałby odpowiednie dochodzenie celem ustalenia adresu i mienia dłużnika. Postępowanie to ułatwiłoby przeprowadzenie egzekucji, gdyż dostarczałoby wierzycielowi materiał przed wszczęciem egzekucji. Postępowanie to winno być dostępne wierzycielowi tak przed wszczęciem egzekucji, jak i przed wszczęciem postępowania zabezpieczającego powództwo. Nadto winno ono łączyć również elementy wyjawienia majątku w przypadku, gdy zawodzą wszystkie sposoby egzekucji.

Złożonym problemem egzekucji sądowej jest *zasada dyspozytywności*. Jeżeli projekt w postępowaniu ogólnym wprowadza skuteczne ograniczenia, to w postępowaniu egzekucyjnym pozostawia w zasadzie dominację wierzyciela.

Wierzyciel pozostając *dominus executionis* decyduje o wszczęciu egzekucji (art. 494, 495, 684 i 686), o zawieszeniu postępowania (art. 508), o umorzeniu egzekucji (art. 511 § 1 p. 2), o dokonaniu dodatkowych czynności egzekucyjnych, jak opis zajętego prawa majątkowego (art. 529), o odbiorze dokumentów potrzebnych do ujawnienia

⁵¹⁾ Wł. Siedlecki: *Przemiany ... j. w.*, s. 6.

nienia prawa podlegającego ujawnieniu w księdze wieczystej (art. 541 § 2), o sprzedaży prawa majątkowego (art. 541 § 2), o wyznaczeniu drugiej licytacji lub przejęciu na własność niesprzedanych ruchomości (art. 579 § 1), o przejęciu przez nabywcę wierzycelności w poczet ceny (art. 610 § 1, 618 i 619 § 1), o odjęciu dłużnikowi zarządu nieruchomości (art. 622).

Szczególna pozycja wierzyciela wynika z charakteru postępowania egzekucyjnego, które dysponuje prawomocnym lub wykonalnym orzeczeniem sądowym ustalającym jego prawo⁵²⁾. Jest on zatem w pierwszym rzędzie zainteresowany w wyniku egzekucji, jakkolwiek w procesie cywilnym socjalistycznym również w interesie społecznym leży zrealizowanie orzeczenia sądowego. Względ na interes Państwa Ludowego oraz nową funkcję egzekucji sądowej zadecydował o wprowadzeniu zmian do zasady dyspozytywności. Ograniczenia tej zasady wynikają z możliwości prowadzenia egzekucji z urzędu (art. 494).

Z przepisów projektu w zakresie postępowania egzekucyjnego nie wynika wprost, by prokurator mógł wszcząć egzekucję i brać w niej udział. Jednakże na zasadzie art. 5 i 6, 474 prokurator może wstąpić do każdej toczącej się sprawy w każdym jej stanie i składać oświadczenia, zgłaszać wnioski oraz przytaczać fakty i dowody. Nasuwa się wniosek, że prokuratorowi służy prawo wszczęcia egzekucji. Należy zważyć, że w przeciwstawieniu do obowiązującego stanu rzeczy przepisy o udziale prokuratora mieszczą się w przepisach podstawowych i projekt nie zalicza prokuratora do uczestników sprawy, ani do stron. Jednakże projekt bezpośrednio nie rozstrzyga wątpliwości, które nurtowały naukę procesu cywilnego co do stanowiska prokuratora w egzekucji sądowej⁵³⁾. Warto podkreślić, że nowela kodeksu postępowania karnego, przyznając wyraźnie prokuratorowi prawo wnoszenia powództw cywilnych (Dekret z 21.XII.55 r. Dz. U. nr 76, poz. 309) uaktualniła w dużym stopniu zagadnienie udziału prokuratora w egzekucji. Problem ten w nauce socjalistycznej stanowi zagadnienie pierwszorzędnej wagi i uwydatnia stosunek egzekucji sądowej do zasady praworządności ludowej i zadań wychowawczych sądu⁵⁴⁾.

Według uzasadnienia projektu nowym elementem zasady dyspozytywności jest kontrola sądu w zakresie dysponowania dochodzonymi roszczeniami przez strony. Wprowadzenie tej kontroli jest podyktowane ochroną interesu społecznego⁵⁵⁾. W postępowaniu egzekucyjnym

⁵²⁾ Por. uzasadnienie projektu, s. 177.

⁵³⁾ Wł. Siedlecki: *Przemiany ... i j. w.*, s. 7, który wskazuje na różne możliwości uregulowania sprawy udziału prokuratora w egzekucji sądowej i podkreśla odmienną unormowania w procedurze rosyjskiej, por. również Abramow: *op. cit.*, s. 127 i 364.

⁵⁴⁾ A. Czelcowa: *Radziecki proces karny*, s. 111 i nn.

⁵⁵⁾ Projekt kpc, j. w., s. 134.

kontrola ta jest dopuszczalna tylko w przypadku art. 511 § 3, według którego umorzenie egzekucji na wniosek wierzyciela w sprawach, w których klauzulę wykonalności nadaje się z urzędu, może nastąpić w razie niezaspokojenia wierzyciela — za zgodą sądu. *Argumento a contrario* w innych przypadkach do umorzenia postępowania egzekucyjnego nie potrzeba zgody sądu. Jak wynika z art. 488 krąg spraw, w których wymagana jest zgoda sądu jest b. wąski, gdyż ogranicza się do spraw, które zostały lub mogły być wszczęte z urzędu, oraz alimentacyjnych. Należy zwrócić uwagę, że wniosek wierzyciela o umorzenie egzekucji może mieścić w sobie zrzeczenie się roszczenia. W stosunku do art. 12 projekt jest zatem niekonsekwentny. Zasada art. 12 winna zatem znaleźć swe odpowiednie zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym.

Rozporządzalność wierzyciela w egzekucji sądowej ograniczona jest przepisem art. 511 § 1 p. 5, według którego egzekucja ulega umorzeniu, jeżeli wierzyciel ma w swym władaniu przedmiot zastawu zabezpieczającego całkowicie egzekwowaną wierzytelność a skieruje egzekucję do innego mienia dłużnika. Ograniczenia wynikają również z art. 517 do 523, które wyłączają spod egzekucji przedmioty oraz podstawowe minima dochodów potrzebne dla egzystencji dłużnika i jego rodziny oraz przedmioty własności osobistej indywidualnej poddane szczególnej ochronie. Art. 512 § 1 nakłada na wierzyciela obowiązek współdziałania w egzekucji. Niepopieranie przez niego egzekucji w ciągu roku powoduje umorzenie egzekucji z mocy samego prawa. Przepis art. 512 § 1 w przeciwstawieniu do art. 569 § 1 kpc precyzuje, co należy rozumieć pod pojęciem „niepopierania egzekucji”. Projekt stwierdza, że wierzyciel nie popiera egzekucji, jeżeli nie zgłosił wniosku, który był potrzebny do dalszego prowadzenia egzekucji, lub nie żądał w ciągu jednego roku podjęcia zawieszonoego postępowania.

Wyrazem ograniczenia zasady dyspozytywności w projekcie jest nieprzejęcie z kpc art. 680 umożliwiającego stronom poprzestanie na oszacowaniu nieruchomości przez wierzyciela oraz art. 808 dopuszczającego możliwość zawarcia umowy przez stronę innego sposobu podziału sumy uzyskanej z egzekucji niż przewidzianego w kodeksie.

Stanowisko projektu realizuje w tym względzie właściwą linię rozwojową procesu cywilnego, wykluczając szerokie dyspozycje stron mogące naruszyć interes społeczny oraz interes osób zainteresowanych. Analizując zasadę dyspozytywności w egzekucji sądowej należy zwrócić uwagę na art. 8 projektu, według którego czynności procesowe powinny być dokonywane przez uczestników zgodnie z zasadami współżycia społecznego. Zasada ta poprzez art. 474 ma również zastosowanie do postę-

powania egzekucyjnego. Wynika z niego zakaz nadużywania praw przez wierzyciela w egzekucji. Wydaje się, że z tego względu projekt nie przejął art. 549 § 1 kpc, który dozwala łączenie w jednym wniosku kilku sposobów egzekucji przeciwko temu samemu dłużnikowi i równocześnie daje dłużnikowi prawo żądania zawieszenia egzekucji z części majątku jeżeli egzekucja z jednej części wystarcza oczywiście na zaspokojenie wierzyciela. Wg art. 495 wierzyciel ma wskazać mienie, a więc część majątku, do którego ma być skierowana egzekucja, a zatem nie kilka części majątku. Wskazanie zatem kilku sposobów egzekucji nie jest dopuszczalne według projektu. Jednakże takie unormowanie nie wyklucza możliwości żądania przez wierzyciela zajęcia mienia, którego wartość wysoko przekracza wartość świadczenia mającego być zaspokojonym w egzekucji. Projekt nie ustanawia żadnego środka ochrony dłużnika przeciwko takiej dyspozycji wierzyciela. Należy zwrócić uwagę, że kpc Czechosłowacji przewiduje wyraźnie zakaz prowadzenia egzekucji w większym zakresie, niż to jest niezbędne do zaspokojenia roszczenia wierzyciela (§ 439). Gwarancją tego zakazu jest możliwość ograniczenia przez sąd w dozwoleniu egzekucji (klauzuli wykonalności) mienia, do którego może być skierowana egzekucja oraz możliwość uchylecia przez sąd egzekucji jeżeli prowadzono ją w większym zakresie, niż to jest potrzebne do zaspokojenia roszczenia wierzyciela egzekucyjnego.

Z tego względu wydaje się pożądane wprowadzenie odpowiedniego przepisu umożliwiającego sądowi ograniczenie egzekucji. Z zagadnieniem tym wiąże się problem odroczenia wykonania zasądanego świadczenia lub rozłożenia wykonania tego świadczenia na raty. Projekt ustanawia taką możliwość w art. 257, według którego sąd może odraczać lub rozkładać na raty wykonanie świadczenia w wyroku. Przepis ten jednakże winien się znaleźć w części dotyczącej postępowania egzekucyjnego, gdyż ma on charakter przepisu egzekucyjnego. Nadto należy stwierdzić, że rozłożenie na raty lub odroczenie wykonania świadczenia w razie zbiegu egzekucji może naruszyć uprawnienia innych wierzycieli albo ich uprzywilejować. Zasada równości wierzycieli wymaga, by przed powzięciem decyzji w przedmiocie odroczenia egzekucji sąd wysłuchał wszystkich wierzycieli i uwzględnił nie tylko „całokształt okoliczności sprawy”, jak zaleca art. 257, ale także wszystkie okoliczności dotyczące majątku dłużnika. Te względy przemawiają za wprowadzeniem do kpc stadium przypominającego postępowanie układowe, a w przypadku niewypłacalności dłużnika postępowanie upadłościowe. Doprowadziłoby to do umocnienia powagi orzeczeń sądowych, których wykonanie natrafia na przeszkody w stadium egzekucyjnym. Okoliczności utrudniających egzekucję zazwyczaj nie można przewidzieć w stadium orzekającym.

Główną cechą egzekucji winna być szybkość postępowania⁵⁶⁾. Projekt realizuje ten postulat w sposób daleko idący.

Wyrazem usprawnienia są przepisy o dochodzeniu przez komornika adresu i mienia dłużnika (art. 473, 483), o nadawaniu z urzędu klauzuli wykonalności w sprawach o alimenty i w sprawach, które zostały wszczęte i mogą być wszczęte z urzędu (art. 488), o obowiązku popierania przez wierzycieli egzekucji trwającej ponad 1 rok (art. 512 § 1), o sprzedaży zajętych ruchomości placówkom handlu uspołecznionego (art. 560 § 2). Postępowanie egzekucyjne z nieruchomości ulega poważnemu przyspieszeniu na skutek skrócenia terminu, w którym można przystąpić do opisu i oszacowania (art. 675 kpc) do dwóch tygodni od doręczenia dłużnikowi wezwania i uniezależnienia opisu i oszacowania od wniosku wierzyciela (art. 586 i 596)⁵⁷⁾ i skrócenia terminu między terminem licytacji a dokonaniem obwieszczenia do 1 miesiąca (według kpc termin ten nie może być krótszy niż 2 miesiące od ukończenia opisu i oszacowania). Usprawnia egzekucję z nieruchomości zniesienie możliwości zrzeczenia się przez nabywcę kupna (art. 703 § 1 kpc), uniemożliwienie kolizji między dłużnikiem a nabywcą, który nie wpłacił reszty ceny⁵⁸⁾ (art. 577), zniesienie nadlicytacji, uniezależnienie wydania postanowienia o przysądzeniu własności od wniosku wierzyciela (art. 627). Na przyspieszenie egzekucji wpływa również skrócenie terminu do wniesienia zarzutów od planu podziału. Wydatnym usprawnieniem egzekucji jest możliwość prowadzenia egzekucji przeciwko organizacjom socjalistycznym, które chroni dotąd od egzekucji art. 584 kpc oraz szybki jego tryb (art. 647) także w stosunku do innych organizacji socjalistycznych (art. 656), wyznaczający termin 30 dni do pokrycia zobowiązania z rachunku bankowego.

Projekt jednakże nie uwzględnił postulatów co do nadawania z urzędu klauzuli wykonalności orzeczeniom zasądzającym należności za pracę oraz należności organizacji socjalistycznych. Objęcie tych przypadków przez art. 487 § 2 byłoby zgodne z interesem społecznym i przyspieszyłoby postępowanie egzekucyjne. Projekt również nie rozwiązuje zagadnienia podniesionego przez naukę procesu cywilnego, a dotyczącego tytułu egzekucji do majątku podlegającego egzekucji. Ma to szczególne znaczenie w razie egzekucji do majątku dorobkowego małżonków, jak również w przypadku egzekucji przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej. Prof. Siedlecki⁵⁹⁾ zwrócił uwagę, że dla zapewnienia i uniknięcia

⁵⁶⁾ M. Anhalt: *Kilka uwag o egzekucyjnej przysiędze wyjawnienia*, PPC, 1935, nr 4, s. 118; G. Neuman; *Kommentar zur Executionsordnung*, Wien 1929, s. 254; Wł. Siedlecki: *Przemiany ... j. w.*, s. 16; Z. Hahn: *Powództwo o umorzenie egzekucji i o zwolnienie od egzekucji*, PPC, 1934, nr 37, s. 65.

⁵⁷⁾ Bull: *Zwangsversteigerung und Rechtsordnung*. Zt. d. Ak., 1936, s. 179 wskazuje na to, że w przeważającej większości przypadków wierzyciele nie stawiają wniosku o opis i oszacowanie, przedłużając w ten sposób postępowanie egzekucyjne.

⁵⁸⁾ Por. W. Goldmann: *Kilka spostrzeżeń na temat egzekucji i nieruchomości według kpc*, Palestra, 1939, s. 530, który krytykuje kpc dopuszczające możliwość zmowy.

⁵⁹⁾ Siedlecki: *Przemiany ... j. w.*, s. 10.

wdrażania bezskutecznych i szkodliwych egzekucji sąd będzie musiał zastanowić się nad najodpowiedniejszym sposobem i trybem jego wykonania. Uważa on, że ta droga może przynieść rozwiązanie bez potrzeby uciekania się do nowych procesów. W ten sposób, jego zdaniem, będzie można rozwiązać np. zagadnienie prowadzenia egzekucji na podstawie tytułu egzekucyjnego opiewającego przeciwko jednemu małżonkowi z majątku objętego wspólnością ustawową. Jako przykład rozwiązania podaje procedurę RSFRR i cytuje podręcznik Abramowa⁶⁰⁾, który wskazuje na obowiązek sądu oznaczenia w każdym wyroku terminu i sposobu wykonania wyroku. Jednocześnie jednak wskazuje, że według art. 182 kpc RCFRR może sąd po wydaniu wyroku odroczyć lub rozłożyć na raty wykonanie wyroku, zmienić sposób i tryb jego wykonania. Sąd wydaje decyzję taką w formie postanowienia.

Wywody te jednak pomijają okoliczność, że kpc RSFRR nie zna klauzuli wykonalności. Należy zwrócić uwagę, że kpc Czechosłowacji natomiast wymaga tzw. dozwolenia egzekucji, które odpowiada naszej klauzuli wykonalności. Jak już wyżej wskazano, na zasadzie § 439 cz. kpc sąd w dozwoleniu egzekucji może wskazać, do jakich rodzajów majątku egzekucja ma być prowadzona. Odroczenie egzekucji należy natomiast na zasadzie § 443 tylko do sądu egzekucyjnego.

W tych warunkach zachodzą 2 alternatywy:

- 1) albo sąd już przy wydaniu wyroku określa tryb egzekucji i wskazuje mienie podlegające egzekucji,
- 2) albo dokonuje tego w klauzuli wykonalności i w toku egzekucji odracza egzekucję, rozkłada na raty zasądzone świadczenia itd.

Przyjmując pierwszy wariant, należałoby utrzymać w mocy art. 257 w redakcji proponowanej przez projekt i uzupełnić go ewentualnie obowiązkiem sądu wskazania w wyroku z urzędu mienia podlegającego egzekucji (zgodnie z art. 23 kod. rodzinnego mienia dorobkowego objętego wspólnością ustawową).

Rozwiązanie to jednakże nasuwa wątpliwości. Jak już wyżej wskazano, odroczenie wykonalności jest raczej kwestią egzekucyjną⁶¹⁾, nadto odroczenie w wyroku pozostaje w sprzeczności z zasadą równości wierzycieli. Należy do tego dodać uwagę praktyczną. Zagadnienia, do jakiego mienia kierować egzekucję, rodzą się dopiero w chwili wszczęcia lub w toku egzekucji. Dla przyśpieszenia egzekucji należałoby zatem dopiero w stadium egzekucyjnym umożliwić wierzycielowi lub dłużnikowi uzyskanie potrzebnych decyzji. W chwili wydania wyroku problemy związane z jego wykonywaniem nie są zazwyczaj na tyle dojrzałe, by sąd

⁶⁰⁾ *Op. cit.*, s. 272.

⁶¹⁾ *Por. art. 653.*

mógł je rozstrzygać i wniknąć we wszystkie możliwe sytuacje, jakie mogą powstać przy jego wykonaniu.

Wybierając drugą alternatywę należy zwrócić uwagę na to, że instytucją nadającą się do zamieszczenia wzmianki o ograniczeniu egzekucji do określonego mienia lub do wskazania, z jakiego mienia ma być prowadzona egzekucja, jest klauzula wykonalności. Projekt w jednym wypadku podziela to stanowisko, skoro na zasadzie art. 490 § 2 nakazuje zaznaczanie w klauzuli wykonalności, że egzekucja może być skierowana wyłącznie do nieruchomości, jeżeli tytuł egzekucyjny dotyczy prawa wpisanego w księdze wieczystej.

Dla przyspieszenia egzekucji celowe byłoby umożliwienie sądowi określenia mienia również w innych przypadkach tego wymagających. Potrzeba takiego określenia zachodzi przede wszystkim w dwóch sytuacjach:

- 1) jeżeli okaże się, że dłużnik pozostaje w małżeństwie i chodzi o majątek objęty wspólnością ustawową,
- 2) jeżeli egzekucja ma być prowadzona przeciwko „jednostkom gospodarki społecznej” (organizacjom socjalistycznym).

W sytuacji pierwszej według art. 23 § 1 kodeksu rodzinnego wierzyciel jednego z małżonków może żądać zaspokojenia z majątku objętego wspólnością ustawową (wyjątek art. 21 § 2 kr). Na zasadzie tego przepisu wierzyciel kierujący egzekucją do ruchomości nie napotyka na trudności, gdyż według art. 547 decydującą dla zajęcia okoliczność stanowi władanie ruchomości przez dłużnika. Współwładanie nią przez drugiego małżonka nie przeszkadza dokonaniu czynności egzekucyjnej, skoro art. 547 zajęcia nie uzależnia od wyłącznego władania ruchomością przez dłużnika. Drugi małżonek, opierający swe roszczenie do ruchomości, na zasadzie art. 21 § 2 kr może żądać jej zwolnienia spod egzekucji na podstawie art. 516 § 1.

Inaczej jednak przedstawia się sprawa, jeżeli chodzi o nieruchomość lub o prawo majątkowe podlegające ustawowej wspólności, a przedmioty te formalnie należą do małżonka dłużnika⁶²⁾. Brak uwidocznienia nazwiska małżonka dłużnika w klauzuli wykonalności uniemożliwia prowadzenie egzekucji do tych przedmiotów. Według projektu (podobnie jak i według obowiązującego kpc) wierzyciel po ujawnieniu takiego przedmiotu w toku egzekucji zmuszony jest wytoczyć nowy proces przeciwko drugiemu małżonkowi o zezwolenie na prowadzenie egzekucji do wskazanego przedmiotu na to, by zyskać odpowiedni tytuł wykonawczy. Proces taki w rzeczywistości sprowadza się do formalności. W procesie tym

⁶²⁾ Por. OSN z 26.II.53 C 119/52 (Zb. U. OSN 1953, poz. 77), oraz Kodeks Rodzinny Komentarz, W-wa 1955, s. 98, 99.

drugi małżonek może jedynie przeciwstawić ekscepcję z art. 21 § 2. Niemniej może przewlec poważnie egzekucję, a nawet ją udaremnić.

Wydaje się przeto, że dla przyspieszenia egzekucji celowe byłoby wprowadzenie przepisu umożliwiającego w wypadku ujawnienia, iż dłużnik pozostaje w małżeństwie, umieszczenie odpowiedniej wzmianki w klauzuli wykonalności pozwalającej egzekucję z określonego przedmiotu majątkowego przeciwko drugiemu małżonkowi imiennie oznaczonemu. Prawa drugiego małżonka chronione byłyby przez możliwość wniesienia zażalenia.

W drugiej sytuacji, jeżeli przysły kpc przyjmie redakcję art. 646 i 647 projektu, konieczność oznaczenia funduszków budżetowych (klasyfikacji budżetowej) względnie rachunku bankowego wydaje się oczywista. Pozostawianie wierzyciela bez tych wskazań może opóźnić w znacznym stopniu wyegzekwowanie należności⁶³). Należy zwrócić uwagę na to, że w postępowaniu arbitrażowym na zasadzie § 83 Rozp. Rady Min. z 20.XII.52 r. w sprawie organizacji państwowych komisji arbitrażowych i trybu postępowania arbitrażowego (Dz. U. Nr 2, poz. 2) klauzula wykonalności powinna zawierać wskazanie, z jakiego funduszu ma nastąpić pokrycie⁶⁴). Przyjęcie podobnego unormowania z poleceniem umieszczenia dokładnych wskazówek w klauzuli wykonalności co do rachunków bankowych przyczyni się do przyspieszenia postępowania.

Odraczanie natomiast wykonania wyroku lub rozkładanie na raty winno mieć miejsce w specjalnym postępowaniu odpowiadającemu postępowaniu układowemu.

Do usprawnienia postępowania egzekucyjnego przyczynia się również możliwość nadania wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności. Przepisy art. 262—266 niewiele odbiegają od obowiązującego stanu rzeczy. Poza ograniczaniem możliwości nadania rygoru natychmiastowej wykonalności wyrokom zasądzającym należności za pracę i alimentacyjne do trzymiesięcznych zaległości oraz zniesieniem rygoru natychmiastowej wykonalności dla wyroków zaocznych, których projekt nie przewiduje, projekt nie wprowadza zmian. Zwłaszcza projekt nie uwzględnił postulatu nadawania rygoru natychmiastowej wykonalności orzeczeniom zasądzającym należności organizacji socjalistycznych.

Wydatnie może przyspieszyć postępowanie egzekucyjne przepis art. 543 § 1 projekt postanawiający, że zajęcie płac i innych sum przypadają-

⁶³) Należy zwrócić uwagę, że w niektórych przypadkach uzyskanie wiadomości co do rachunku i funduszków jest w praktyce dla wierzyciela niemożliwe, gdyż zasłaniając się tajemnicą państwową organizacje odmawiają więc udzielenia informacji.

⁶⁴) Odnosnie arbitrażu w Związku Radzieckim por. M. P. Szalupa i J. A. Donde: *Arbitraż państwowy w ZSRR*, W-wa 1955, s. 85.

jących ze stosunku pracy obowiązuje nowego pracodawcę, na którego przeszedł zakład pracy. Jeszcze więcej usprawni egzekucję art. 543 § 2, według którego przesłanie zawiadomienia, komornika o zajęciu przez zakład pracy, w którym dłużnik pracował, do nowego miejsca pracy ma skutki prawne zajęcia wynagrodzenia w nowym zakładzie pracy. Przepis ten jednak nie obejmuje rent i świadczeń wskazanych w art. 542. Należy jednak zastrzec, że obowiązek zawiadomienia przez dawnego pracodawcę nowego stanie się realne w praktyce, o ile kpc nadto zobowiąże każdy zakład pracy 'do zawiadomienia poprzedniego miejsca pracy o objęciu pracy przez pracownika. Jak bowiem uczy doświadczenie dłużnicy, zmieniając zakład pracy celem uniknięcia kontynuacji egzekucji, wprowadzają często w błąd dotychczasowego pracodawcę, podając fałszywe informacje i ukrywając rzeczywiste nowe miejsce pracy.

Spośród dalszych zasad procesu cywilnego, mających odpowiednie zastosowanie w egzekucji sądowej, do których projekt wprowadza nowe elementy, należy zwrócić uwagę na zasady formalizmu procesowego i instancyjności.

Projekt podobnie jak w postępowaniu ogólnym, tak w postępowaniu egzekucyjnym wykazuje daleko idącą tendencję odformalizowania egzekucji.

Znalazło to swój wyraz w uproszczonej formie wniosku o wszczęcie egzekucji, na którą zwrócono już uwagę. Projekt w porównaniu z obowiązującym kpc postępuje znacznie naprzód, gdyż przewiduje ustne zgłoszenie do protokołu wniosku o wszczęcie egzekucji (art. 494). Dalszym wyrazem odformalizowania egzekucji jest uproszczenie kryteriów właściwości sądu egzekucyjnego oraz zniesienie ujemnych skutków niewskazania podstaw do oznaczenia właściwości (art. 525 § 2 kpc). W miejsce kazuistycznych przepisów określających zasady właściwości projekt wprowadza proste kryteria. Projekt jednakże w art. 473 nie przewiduje sytuacji, w której nie ma podstaw do przyjęcia kryteriów z art. 473 § 1 zwłaszcza w przypadku, którego tyczy się art. 495 § 3, tj. gdy ani adres ani mienie dłużnika nie są wierzycielowi znane. Dla braku takiego przepisu mogą powstać trudności przy wykładni art. 495 § 3, gdyż niewiadomo będzie, który komornik będzie właściwy do podjęcia czynności w nim wymienionych.

Mając to na uwadze, wysunięto wyżej sugestię, by dla usprawnienia egzekucji ustanowić specjalne postępowanie wpadkowe w sądzie miejsca zamieszkania bądź siedzibie wierzyciela.

Wyrazem odformalizowania egzekucji jest również art. 515, który odstępuje od wymogu dowodu pisemnego stwierdzającego powstanie zdarzeń umarzających zobowiązanie. Projekt w odniesieniu do pozwu przeciwegzekucyjnego (art. 515) i pozwu o zwolnienie spod egzekucji (art. 516) nie przejmuje rygorów przewidzianych w art. 575 § 1 kpc, które mogły stwarzać poważne niebezpieczeństwa dla dłużnika⁶⁵⁾, jak również osoby trzeciej.

⁶⁵⁾ J. Korzonek: *Ochrona dłużnika przeciw egzekucji*, Głos Prawa, 1938, s. 164 nn.

Projekt znosi również zbędny i przykry⁶⁶⁾ dla dłużnika formalizm polegający na obowiązku umieszczenia ogłoszenia licytacji na zewnętrznych drzwiach domu, w którym ma odbyć się licytacja (art. 609 § 1 i 690 § 1 kpc, por. art. 567 § 1 i 604 projektu).

Jeżeli chodzi o zasadę instancyjności, to projekt w zasadzie sankcjonuje stan obowiązujący. Znosi jedynie zarzuty przeciw opisowi i oszacowaniu, przyznając stronom, jak przeciwko każdej innej czynności komornika, skargę. Projekt utrzymuje zarzuty przeciwko planowi podziału. Nie różnią się one jednak niczym od skargi na czynności komornika, skoro sporządzenie planu podziału ma należeć do komornika. Według art. 480 środkiem odwoławczym w postępowaniu egzekucyjnym jest zażalenie. Zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 302, 474 kpc zażalenie do sądu rewizyjnego przysługuje na wszystkie postanowienia sądu pierwszej instancji i zarządzenia przewodniczącego tego sądu kończące postępowanie w sprawie. Zażalenie przysługuje również na postanowienie sądu pierwszej instancji o nałożeniu grzywny i zastosowaniu przymusu. Poza tym przysługuje tylko w wypadkach wyraźnie przewidzianych w ustawie.

Z brzmienia art. 480 § 2 wynika, że rewizja nie przysługuje w postępowaniu egzekucyjnym, gdyż środkiem odwoławczym o egzekucji jest tylko zażalenie. Sformułowanie art. 302 § 1 uczyniło zbędnym powtarzania w art. 514, że zażalenie przysługuje od postanowienia umarzającego postępowanie. Umorzenie postępowania jest bowiem klasycznym przypadkiem zakończenia postępowania, które w myśl art. 302 § 1 można wzruszyć zażaleniem. W nowej konstrukcji zażalenia, do którego poza wyjątkami przewidzianymi w art. 303—306 mają zastosowanie odpowiednie przepisy o postępowaniu rewizyjnym, postulaty wprowadzania rewizji do postępowania egzekucyjnego wydają się zbędne⁶⁷⁾. Postępowanie zażaleniowe tym się różni od rewizyjnego, że jest ono o wiele szybsze⁶⁸⁾. Ta zaleta zażalenia zadecydowała o jego wyborze, jako środka odwoławczego w postępowaniu egzekucyjnym. Jeżeli zaś chodzi o zapewnienie jednolitości orzecznictwu, to zgodnie z art. 298, 307 sąd wojewódzki w razie powstania zagadnienia prawnego, budzącego poważne wątpliwości, może przekazać to zagadnienie do rozpoznania Sądowi Najwyższemu, który może w tym wypadku przejąć sprawę do rozpoznania we własnym zakresie⁶⁹⁾. O gwarancjach jednolitości orzecznictwa stanowią także przepisy o rewizji nadzwyczajnej, mającą odpowiednie zastosowanie w postępowaniu egzekucyjnym (art. 308).

VII. ŚRODKI EGZEKUCJI STOSOWANE PRZEZ KPC I PROJEKT

Projekt opierając się w zasadzie na konstrukcji obowiązującego kpc, przeprowadza jednak wszechstronną rewizję jego przepisów i zasad z punktu widzenia ich przydatności dla nowych zadań wymiaru sprawiedliwości i nowej funkcji egzekucji sądowej. Projekt nie ogranicza się jednak tylko do badania zdadności zasad i sformułowań poszczególnych

⁶⁶⁾ Por. M. Allerhand: *Przepisy egzekucyjne dekretu o usprawieniu postępowania sądowego*, PPC, 1939, nr 23—24, s. 717; por. Siedlecki: *op. cit.*

⁶⁷⁾ Por. Uchwały Komisji Naczelnej Rady Adwok. z 8.XI.37 obejmujące propozycje do nowelizacji kpc, Palestra, 1937, s. 1127.

⁶⁸⁾ Wł. Siedlecki: *Zarys postępowania cywilnego*, 1954, s. 242.

⁶⁹⁾ Por. Siedlecki: *Przemiany...*, s. 14, 15.

przepisów. Poddaje on również odpowiedniemu prześwietleniu poszczególne instytucje egzekucji sądowej.

Projekt zrezygnował w zupełności ze stosowania przymusu osobistego jako środka egzekucji sądowej. Nie przewiduje go ani w celu wyjawienia majątku ani w celu zmuszenia go do wykonania czynności, która nie może być wykonana przez inną osobę lub do wydania przedmiotu. Na uzasadnienie tego stanowiska projekt podaje, że przymus osobisty stanowi pozostałość z czasów, kiedy było stosowane więzienie za długi oraz że nie jest on znany ustawodawstwu Związku Radzieckiego i krajów demokracji ludowej ⁷⁰⁾.

Zniesienie więzienia za długi było jednym z pierwszych osiągnięć Wielkiej Rewolucji (Dekret Konwentu Narodowego z 9.III.1793). W Niemczech zniesiono ten sposób egzekucji w r. 1868 ⁷¹⁾.

Zniesienie więzienia za długi nie oznaczało jednak, by procedury te nie były pozbawione pewnych jego pozostałości ⁷²⁾.

Jednakże gwoili ścisłości należy zauważyć, że przymus osobisty mający zastosowanie w wypadku odmowy wyjawienia majątku, nie stanowił więzienia za długi, lecz jedynie sankcję za niepoddanie się poleceniu sądu co do złożenia wykazu majątku ⁷³⁾. Konstrukcja wyjawienia majątku nie polegała na pozbawieniu wolności za długi, ale na dostarczeniu wierzycielowi potrzebnych informacji dla prowadzenia egzekucji. Celem wyjawienia majątku było przymuszenie dłużnika do lojalnego współdziałania dłużnika w wykonaniu orzeczenia sądowego.

Trzeba jednak stwierdzić, iż mimo zagrożenia pozbawieniem wolności „przysięga manifestacyjna“ nie zdała egzaminu i w podważaniu praworządności burżuazyjnej odegrała poważną rolę. Ponad sto tysięcy bezowocnych przysięg rocznie zdezwuowało w Niemczech nie tylko jej wartość, lecz także osłabiło znacznie autorytet sądów ⁷⁴⁾. Z tych względów piśmiennictwo prawnicze Niemiec kapitalistycznych cechuje gorączkowe poszukiwanie nowego rozwiązania sposobu ujawnienia majątku w toku egzekucji ⁷⁵⁾.

Słusznie przeto projekt zrezygnował z tej instytucji w formie przewidzianej przez obowiązujący kpc. W praktyce polskiej w okresie po wy-

⁷⁰⁾ Projekt, s. 180. Por. również Uchwałę Calej Izby Cywilnej S. r. z 12.II. 1955. Państwo i Prawo, 1955, nr 7—8, s. 290.

⁷¹⁾ R. Schmölder: *Wiedereinführung der Schuldhaft*, 1883, s. 19, 22. Por. Hermann: *Aus der Schuldhaft Ein Notschreiben an unsere Gesetzgeber*.

⁷²⁾ Schmölder: *tamże*.

⁷³⁾ Por. K. Stefko: *Egzekucyjna przysięga wyjawienia*, 1913, s. 27; W. Huyke: *Offenbarungseid und Haft im Civilprocess*, 1930, s. 22, 23; M. Anhalt: *op. cit.*

⁷⁴⁾ Fraeb: *Reform des Offenbarungseidverfahrens*, Zeitschrift für Deutschen Zivilprozess, 1927, s. 457.

⁷⁵⁾ Pée: *Gedanken zur Reform des Zwangsvollstreckungsrechtes*, Zt. d. Ak., 1953, s. 235; Fr. Weber: *Sachaufklärung und Offenbarungseid in der Zwangsvollstreckung*, 1939, s. 27 nn.; H. Stockmann: *Die Grundgedanken des Zwangsvollstreckungsverfahrens nach dem Referentenentwurf einer Zivilprozessordnung von 1931, 1933*, s. 12 nn.

zwoleniu wyjawienie majątku okazało się mało przydatne i rzadko stosowane.

Trzeba jednak stwierdzić, że nowe rozwiązanie, jakie proponuje art. 476 i 477, nie jest również trafne. Zagrożenie grzywną do 1.000 zł na wypadek odmowy udzielenia wyjaśnień jest zbyt słabą sankcją dla opornego dłużnika. Kwota grzywny winna ulec poważnemu zwiększeniu i winna przewidywać w wypadku niemożności ściągnięcia jej od dłużnika możliwość zamiany na areszt. Wydaje się, że uczulenie projektu jest za daleko posunięte. Nie ma żadnej podstawy do stworzenia dla dłużnika odmawiającego współdziałania w ujawnieniu prawdy obiektywnej lepszej sytuacji, niż dla świadka, który w razie odmowy zeznań, przyrzeczenia lub przedstawienia dokumentu może zostać pozbawiony wolności (art. 218 § 2). Zbyt niska sankcja stosowana wobec dłużnika może ujemnie wpłynąć na realizację zadań egzekucji sądowej, a tym samym zasady prawoworządności ludowej. Również ograniczenie grzywny najwyżej do kwoty 5.000 zł w wypadku egzekucji o wykonanie czynności, której inna osoba wykonać nie może, a której wykonanie zależy od dłużnika (art. 684), oraz zaniechanie określonej czynności lub nie przeszkadzania czynności może ujemnie wpłynąć na urzeczywistnienie funkcji wychowawczych egzekucji sądowej.

Obawa powstania sytuacji w warunkach, w których dłużnicy mogliby lekceważyć prawomocne orzeczenia sądowe oraz wysiłki zdążające do ich wykonania, postulują zaostrzenie środków przymuszających dłużnika. Należy zwrócić uwagę na to, że postulat ten wiąże się z koniecznością scharmonizowania z postępowaniem egzekucyjnym przepisów prawa karnego, które winny przewidywać odpowiednie sankcje karne przeciwko dłużnikom udaremniającym lub utrudniającym przeprowadzanie egzekucji zwłaszcza w tych wypadkach, w których interes społeczny jest poważnie zaangażowany w wykonaniu orzeczenia sądowego.

Jeżeli chodzi o inne sposoby egzekucji, to według uzasadnienia projektu nie przejęto typowych dla okresu kapitalistycznego egzekucji z przedsiębiorstw i zarządu przymusowego nieruchomości. Instytucje te zdaniem autorów projektu stały się w praktyce martwe i nie znajdują zastosowania wobec poważnego zmniejszenia się liczby i znaczenia przedsiębiorstw prywatnych oraz ograniczenia obrotu nieruchomościami ⁷⁶⁾.

Stanowisko podane w uzasadnieniu projektu jest jednak niezgodne z istotnym stanem rzeczy, jeżeli chodzi o egzekucję z przedsiębiorstw. Art. 544 § 1 jest powtórzeniem niemal dosłownym art. 660 kpc. W prze-

⁷⁶⁾ Por. projekt, s. 180 i nast.

pisie tym pominięto jedynie możliwość nakazania zarządu przymusowego, natomiast utrzymano sprzedaż prawa majątkowego w całości. Należy zaznaczyć, że możliwość egzekucji z przedsiębiorstwa jako całości literatura procesowa i praktyka widziały właśnie w tym przepisie⁷⁷). Należy przeto sprostować twierdzenie uzasadnienia projektu o tyle, że na podstawie art. 544 § 1 możnaby prowadzić egzekucję przez sprzedaż przymusową, natomiast projekt wyklucza możliwość egzekucji przez zarząd przymusowy. Wobec zmian dokonujących się obecnie w ustroju gospodarczym Polski należy obawiać się, że projekt postąpił zbyt pochopnie likwidując zarząd przymusowy. Należy do tego dodać, że zniesienie tych przepisów stwarza lukę, gdyż w ten sposób nie ma przepisów co do prowadzenia zarządu w toku egzekucji.

Przy przyjęciu innych sposobów egzekucji projekt dokonuje szeregu korektur, dostosowując je do potrzeb obrotu' uspołecznionego i nowych zadań wymiaru sprawiedliwości.

Ze względu na szczególną częstotliwość stosowania egzekucji z wierzytelności projekt wysuwa ten rodzaj egzekucji na czoło egzekucji należności pieniężnych.

Projekt dokonuje szeregu usprawnień w porównaniu z obowiązującym stanem rzeczy.

Do najważniejszych należą:

1. Obowiązek zawiadamiania sądu przez poddłużnika o dokonywanych wypłatach okresowych świadczeń; ma to niewątpliwie na celu zapewnienie należytej kontroli sądu nad przebiegiem postępowania egzekucyjnego (art. 526 § 1). Według art. 638 § 2 kpc sąd takiej kontroli nie miał, co doprowadzało do wielu skarg na przebieg postępowania. Postępowanie to według art. 638 § 2 kpc dla przyspieszenia egzekucji odbywało się z pominięciem sądu.

2. Zasadę art. 638 § 2 kpc (art. 526 § 1 projektu), wyrażającą się w przekazywaniu zajętych okresowych świadczeń wprost do rąk wierzyciela egzekwującego; projekt rozszerza na egzekucję wierzytelności płatnych jednarazowo, jeżeli egzekucja została skierowana do świadczeń płatnych okresowo a egzekwowana wierzytelność nie może być pokryta z jednorazowej wypłaty przypadającej dłużnikowi (art. 526 § 2).

3. W razie zmiany pracodawcy przez dłużnika przesłanie zawiadomienia komornika o zajęciu wynagrodzenia dłużnika przez poprzedni zakład pracy nowemu zakładowi ma skutki prawne zajęcia wynagrodzenia.

4. Egzekucja przeciwko „jednostkom gospodarki uspołecznionej“ została unormowana odrębnie.

Jak już w związku z omówieniem zasady szybkości wskazano, poważnych korektur doznała egzekucja z ruchomości i nieruchomości. Szczegółowe omówienie zagad-

⁷⁷) S. Kästenblatt: *Z rozważań nad egzekucją z wierzytelności i innych praw majątkowych wedle kpc*, Przegl. Sąd., 1933, s. 310; Z. Arzt: *Egzekucja z przedsiębiorstw wg przepisów kpc.*, PPC, 1936, s. 98, 163, 220 i nas. Por. Seweryn Rozmaryn: *Przedsiębiorstwo jako przedmiot egzekucji*, 1937, s. 74 i nast.

nień związanych z tymi rodzajami egzekucji w innych miejscach artykułu zwalnia od kompleksowego przedstawienia ważniejszych korektur.

W egzekucji roszczeń niepieniężnych nowością jest wprowadzenie pojęcia egzekucji obowiązków niepieniężnych oraz nowego sposobu egzekucji polegającego na odebraniu osoby małoletniej oraz pełnoletniej całkowicie ubezwłasnowolnionej (art. 676). Jeżeli chodzi o wprowadzenie do pojęcia roszczeń niepieniężnych pojęcia „obowiązków”, to wynika ono niewątpliwie ze stanowiska nauki, która wskazuje, iż pojęcie roszczenia łączy się ściśle z obowiązkiem ⁷⁸⁾ dłużnika.

Natomiast nowy sposób egzekucji odebrania osoby małoletniej i osoby pełnoletniej podyktowany jest względem na charakter tej egzekucji. Sprzeczne bowiem byłoby z humanizmem prawa socjalistycznego potraktowanie tego sposobu egzekucji, jako szczególnego rodzaju egzekucji z ruchomości. Dlatego art. 676 nakazuje komornikowi przed przystąpieniem do egzekucji wezwanie zobowiązanego do dobrowolnego wydania osoby małoletniej (resp. pełnoletniej) w terminie nieprzekraczającym dni siedmiu. Nadto komornik zobowiązany jest zachować ostrożność, by nie narazić na szwank zdrowia odbieranej osoby i w miarę możliwości przeprowadzić egzekucję w towarzystwie osoby bliskiej i dobrze znanej odbieranej osobie.

VIII. OCHRONA WŁASNOŚCI SPOŁECZNEJ W EGZEKUCJI SĄDOWEJ

Szczególną cechą projektu realizującego art. 48 Konstytucji PRL jest szerokie uwzględnienie ochrony własności społecznej i ochrony praw obywateli. Zagadnienia te ściśle wiążą się ze sobą. Prawo socjalistyczne, pozostając na stanowisku solidarności interesów Państwa i obywateli ⁷⁹⁾, nie może traktować obu zagadnień w izolacji od siebie. Dlatego też wzmacniając ochronę własności społecznej w egzekucji sądowej, prawo procesowe nie może nie poddać rewizji np. stanowiska wyrażonego w art. 584 kpc niedopuszczającym w zasadzie egzekucji przeciwko Skarbowi Państwa i przedsiębiorstwom państwowym. Przepis ten będący pozostałością z okresu międzywojennego, w miarę rozwoju gospodarki uspołecznionej stawał się anachronizmem wypieranym częściowo przez akty pozakodeksowe, do jakich należy zaliczyć Uchwałę nr 527 Prezydium Rządu z dnia 2 lipca 1955 r. w sprawie rozliczeń za dostawy, usługi i roboty regulującą rozliczenie jednostek podlegających jurysdykcji sądów powszechnych w sprawach organizacji społecznych przeciwko innym organizacjom socjalistycznym (Mon. Pol. nr 66, poz. 861) oraz Zarządzenie Min. Finansów z dnia 9 lipca 1953 r. w sprawie trybu pokrywania zob-

⁷⁸⁾ Por. A. Wolter: *Prawo cywilne. Część ogólna*, 1955, s. 111.

⁷⁹⁾ Nowicki: *op. cit.*

wiązań jednostek budżetowych stwierdzonych orzeczeniami komisji arbitrażowych i sądowymi tytułami wykonawczymi (Mon. Pol. nr A 70, poz. 846).

Budując zatem nowy system egzekucji sądowej, mającej lepiej odpowiadać nowym jej zadaniom, należy pamiętać przy realizowaniu ochrony własności społecznej w postępowaniu egzekucyjnym o konieczności zachowania równowagi w relacji ochrony mienia społecznego i praw obywateli. To założenie nie przesądza jednak o rezygnacji stworzenia dostatecznych środków ochrony własności społecznej. Przeciwnie aksjomat solidarności interesów Państwa i jego obywateli wiąże z sobą ściśle wzmocnienie ochrony własności społecznej praw obywateli. Z tych względów egzekucja sądowa winna obok ochrony praw obywateli stwarzać dostateczne środki gwarantujące ochronę własności społecznej.

A. Poszczególne środki ochrony

Podstawowym postulatem ochrony własności społecznej w egzekucji sądowej jest maksymalne usprawnienie postępowania egzekucyjnego, realizującego orzeczenie sądowe, zasądzające należności na rzecz organizacji socjalistycznych i uniemożliwienie w toku tego postępowania naruszenia mienia społecznego. Potrzeba jak najdalej idącego przyspieszenia postępowania egzekucyjnego pozostaje w bezpośrednim stosunku do ekonomicznego wymogu gospodarki uspołecznionej — utrwalenia zasady rozrachunku gospodarczego i szybkiego obiegu środków obrotowych⁸⁰⁾. Na skutek wykonania natomiast orzeczeń zasądzających organizacje socjalistyczne nie powinno dojść do naruszenia podstawowych środków służących tym organizacjom do wykonywania zadań określonych narodowymi planami gospodarczymi⁸¹⁾. Problemy te nabierają szczególnego znaczenia, gdy uwzględnimy, że postępowanie egzekucyjne obsługuje nie tylko orzeczenia sądowe, ale i arbitrażowe.

Biorąc to pod uwagę — w egzekucji sądowej nie tylko winny ulegać urzeczywistnieniu zadania procesu cywilnego, ale i postępowania arbitrażowego, na które składa się zgodnie z art. 1 Dekretu o państwowym arbitrażu gospodarczym zapewnienie dyscypliny wykonania narodowych planów gospodarczych, przestrzegania i ugruntowania zasad rozrachunku gospodarczego oraz zabezpieczenia wykonania umów (Dz. U. nr 46, poz. 340). Konstrukcja obowiązującego kpc była na tyle nieprzydatna do realizacji tych zadań, że w praktyce nie korzystano z drogi egze-

⁸⁰⁾ Szalupa i Donde: *op. cit.*, s. 82; St. Buczkowski: *Rozliczenie między jednostkami gospodarki uspołecznionej*, Państwo i Prawo, 1955, nr 11, s. 718.

⁸¹⁾ Por. Zieliński: *Postępowanie egzekucyjne przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej*. Państwo i Prawo, 1955, nr 12, s. 939.

kucji sądowej przy wykonywaniu orzeczeń arbitrażowych⁸²⁾. Projekt realizuje w szerokim zakresie postulaty dotyczące ochrony własności społecznej przede wszystkim:

a) przez zapewnienie szybkiego ściągania należności przysądzonych organizacjom socjalistycznym.

Daje temu szczególny wyraz projekt w art. 495 § 2, według którego w sprawach, w których wierzycielem jest instytucja państwowa lub państwowa organizacja gospodarcza komornik niezależnie od wezwania dłużnika do złożenia wyjaśnień o swym majątku i dochodach obowiązany jest przeprowadzić dochodzenie w celu ustalenia miejsca zamieszkania dłużnika oraz dochodów i mienia dłużnika podlegających egzekucji. Należy wszakże podnieść tu wątpliwość, czy słuszne jest wyróżnienie w art. 495 § 3 tylko instytucji państwowych i państwowych organizacji gospodarczych. Nie ma podstawy do nieudzielenia takiej pomocy innym organizacjom socjalistycznym, a zwłaszcza rolniczym spółdzielniom produkcyjnym, których stan organizacyjny jest niewątpliwie niższy i słabszy od niejednokrotnie dobrze zorganizowanych przedsiębiorstw państwowych. Niezrozumiałe jest różniczkowanie art. 495 § 3, skoro w art. 654 spółdzielnie te w toku egzekucji skierowanych przeciw nim doznają szczególnej ochrony.

Jak wiadomo, projekt dokonuje szeregu usprawnień również poza przepisem art. 495 § 3. Przyspieszenie postępowania w innych wypadkach nie występuje pod wyraźnymi auspicjami ochrony własności społecznej. Niemniej, zdając sobie sprawę z roli, jaką obecnie odgrywają w egzekucji organizacje socjalistyczne jako wierzyciele, należy stwierdzić, że przyspieszenie egzekucji sądowej wynika przede wszystkim z potrzeb ochrony własności społecznej.

b) Ochrona tajemnicy państwowej, jakiej udziela art. 476, służy wyraźnie ochronie własności społecznej.

Na zasadzie tego przepisu obawa naruszenia tajemnicy państwowej może stanowić podstawę odmowy wyjaśnień przez organizacje socjalistyczne w toku postępowania wyjaśniającego prowadzonego przez komornika. Projekt nie obejmuje tą ochroną osób fizycznych, które według art. 476 mogą być również wzywane do składania wyjaśnień. Wydaje się, że art. 476 zdanie ostatnie winien obejmować również osoby fizyczne, gdyż te mogą być również związane tajemnicą państwową.

c) Projekt zabezpiecza organizacje socjalistyczne przed szkodami, jakie mogłyby wyniknąć przy wykonaniu egzekucji.

Art. 490 § 3 nie dozwala na przepisanie klauzuli wykonalności dotyczącej odpowiedzialności rzeczowej z nieruchomości, jeżeli nieruchomość ta przeszła na własność Państwa. Art. 517 § 1 p. 9 nie dopuszcza egzekucji z sum udzielonych dłużnikowi przez Państwo na specjalne cele. Art. 530 § 2 nie pozwala na zajęcie wierzytelności przypadającej dłużnikowi od instytucji i przedsiębiorstw państwowych oraz organizacji spółdzielczych przed ukończeniem dostawy lub roboty, chyba że chodzi o roszczenia pracowników dłużnika z tytułu pracy wykonanej przy dostawie lub robotach. Ochrona udzielona przez te przepisy wiąże się ściśle z wykonywaniem planowych zadań wymienionych w nich organizacji socjalistycznych.

Projekt również chroni organizacje socjalistyczne przed skutkami zaniedbań, jakich mogą dopuścić się ich pracownicy podpadający pod rygory egzekucyjne. Według art. 477 i 525 § 2 grzywny za nieudzielenie informacji wymaganych od organizacji socjalistycznych obciążają nie te organizacje, lecz ich pracowników obowiąz-

⁸²⁾ Zieliński: *op. cit.*, s. 392.

zanych do złożenia informacji bądź ich kierowników. Na zasadzie art. 657 kierownik organu administracji państwowej (bądź odpowiedzialny pracownik) może być skazany na grzywnę, gdy zwleka lub odmówi wykonania postanowień tytułu wykonawczego zasadzającego roszczenia niepieniężne.

Projekt odmiennie, niż obowiązujący kpc, przy wymierzaniu sankcji za nie stosowanie się do rygorów egzekucyjnych chroni własność społeczną, a kieruje je wprost przeciwko ich pracownikom odpowiedzialnym za wykonanie obowiązków nałożonych przez projekt. Słuszne to postanowienie projektu należałoby, wydaje się, dla przyspieszenia postępowania uzupełnić wyposażeniem organów egzekucyjnych w możliwość zawiadomienia organów nadzorczych organizacji socjalistycznych o niezastosowaniu się organizacji występującej w egzekucji do poleceń lub do obowiązków nałożonych przez kpc. Sygnalizacja taka dokonana w czas przez komornika np. łącznie z umorzeniem egzekucji na skutek niepopierania jej przez wierzycielską organizację socjalistyczną, mogłoby uchronić własność społeczną od szkód i strat. Sankcje przewidziane przez projekt przeciwko pracownikom mają charakter represyjny, natomiast zawiadomienie organu nadzorczego o niewykonaniu obowiązków i wezwanie tegoż organu prowadziłyby do wymuszenia spełnienia obowiązków przez organizacje socjalistyczne⁸³).

d) Ochrona własności społecznej wiąże się z ochroną obrotu uspołecznionego oraz jego zadań wynikających z narodowych planów gospodarczych.

Z tych względów projekt w celu zapobieżenia nadużyciom przewiduje sprzedaż zajętych ruchomości zależnie od ich charakteru placówkom handlu uspołecznionego lub Narodowemu Bankowi Polskiemu, albo za ich pośrednictwem. Chodzić tu będzie głównie o ruchomości, które objęte są reglamentacją. Rodzaje tych ruchomości mają być określone przez rozporządzenie Min. Sprawiedliwości wydane w porozumieniu z Przewodniczącym Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego⁸⁴) oraz resortowymi ministrami.

Z przepisu tego wynika nadto, że projekt chce położyć tamę nadużyciom, które poprzez egzekucję mogłyby prowadzić do naruszenia zasad obrotu uspołecznionego. Wiąże się z tym również art. 552 § 4 zapowiadający wydanie przez Min. Sprawiedliwości przepisów określających zasady i tryb oszacowania rzeczy podlegających sprzedaży placówkom handlu uspołecznionego lub za ich pośrednictwem. Nadto, jak to podkreślono, sprzedaż taka przyczyni się do przyspieszenia egzekucji⁸⁵).

Wprowadzenie tych sposobów sprzedaży ruchomości zajętych w toku egzekucji nie eliminuje licytacji, która ma mieć zastosowanie do ruchomości nie objętych rozporządzeniem Min. Sprawiedliwości. Licytacja jest przewidziana nadto, jako posiłkowy sposób sprzedaży. Wierzyciel może żądać przeprowadzenia jej, jeżeli rze-

⁸³) Por. O.S.N. z 14.I.1954 I C 1867/54, PUG, 1953, nr 6, 227, według którego „w przypadku nieprzedstawienia zażądanego przez sąd materiału dowodowego przez instytucję uspołecznioną sąd winien zwrócić się do organu nadzorczego nad tą instytucją, aby skłonił ją do zastosowania się do polecenia sądu“. Praktyka ta winna ulec usankcjonowaniu także w postępowaniu egzekucyjnym. N. b. z tym łączy się konieczność poszerzenia wymogów pisma procesowego o wskazanie organu nadzorczego organizacji socjalistycznej.

⁸⁴) Por. uzasadnienie projektu, s. 183.

⁸⁵) Wobec zniesienia tego urzędu ustawą z dnia 15.XI.56 (Dz. U. nr 54, 147, 244) propozycja projektu wydania rozporządzenia w porozumieniu z Przewodniczącym PKPG stała się nieaktualna.

czy oddane do sprzedaży komisowej nie zostaną sprzedane w ciągu dwóch miesięcy i jeżeli nie przejął ich po tym upływie czasu po cenie nie niższej od 60% ceny oszacowania.

Należy zauważyć, że sprzedaż ruchomości zajętych u państwowej osoby prawnej może być dokonana w szczególnym trybie, który zostanie określony w drodze dodatkowego aktu Rady Ministrów (art. 647 § 2). Do tych ruchomości nie będą zatem miały zastosowania art. 560 i nn.

Względy ochrony obrotu uspołecznionego podyktowały również wprowadzenie art. 598 § 3, według którego zasady oszacowania nieruchomości ma określić rozporządzenie Min. Sprawiedliwości wydane w porozumieniu z Przewodniczącym PKPG⁸⁶⁾ i Min. Finansów.

Przez wprowadzenie tych przepisów projekt uwzględnił postulaty zmiany instytucji egzekucji sądowej w obowiązującym kpc „strukturalnie nieprzydatnych“ do potrzeb obrotu uspołecznionego między organizacjami socjalistycznymi⁸⁷⁾.

e) Wyrazem ochrony własności społecznej jest art. 665 § 1. Przepis ten dotyczy się kolejności, w jakiej mają być zaspokojone należności, przypadające od dłużnika z sumy wyegzekwowanej.

Projekt wprowadza szczególne uprzywilejowanie należności organizacji socjalistycznych, które ulegają zaspokojeniu w kolejności ósmej przed innymi należnościami. Należy zaznaczyć, że z wyższego stopnia kolejności korzystają należności podatkowe, należności z tytułu ubezpieczeń społecznych i przymusowych ubezpieczeń rzeczowych, jak również należności banków i gminnych kas spółdzielczych z tytułu udzielonego kredytu. Projekt w porównaniu z obowiązującym kpc rozszerza znacznie przywileje podatkowe i ubezpieczeń społecznych, które korzystały według art. 811 kpc i 816 kpc z pierwszeństwa tylko co do zaległości, co do pewnych okresów czasu.

f) Ochrona organizacji socjalistycznych występujących w egzekucji sądowej, jako dłużnicy, ulega zróżniczkowaniu w zależności od typu własności socjalistycznej, jaka znajduje się w zarządzie poszczególnej organizacji.

Szczególnej ochronie podlegają organizacje, których zobowiązania podlegają pokryciu z funduszków budżetowych.

Projekt w art. 646 reguluje sposób otrzymania należności ulegającej zaspokojeniu z tych funduszków. Znamienne jest, że w przeciwstawieniu do art. 647 i dalszych przepisów projekt nie używa do tego sposobu realizacji roszczeń sądowych orzeczeń sądowych określenia „egzekucja“, jakkolwiek umieszcza art. 646 w rozdziale dotyczącym egzekucji przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej.

Z redakcji tego przepisu w zestawieniu z art. 647 należy wnioskować, że sposób otrzymania należności pieniężnej, która powinna być zaspokojona z funduszków budżetowych, ogranicza się do granic zakreślonych art. 646⁸⁸⁾. Jednakże przepis ten wyraźnie nie wyklucza możliwości prowadzenia egzekucji do innego mienia dłużnika. Wątpliwość ta powstaje zwłaszcza w świetle art. 648, który wyłącza spod egzekucji niektóre składniki majątkowe państwowych osób prawnych. Należy natomiast stwierdzić, że art. 37 projektu kodeksu cywilnego nie wyłącza możliwości przyznania osobowości prawnej instytucjom, których zobowiązania podlegają zaspokojeniu

⁸⁶⁾ Por. uwagę pod 83.

⁸⁷⁾ Por. Zieliński: *Postępowanie egzekucyjne przeciwko jednostkom gospodarki uspołecznionej*, j. w., s. 931.

⁸⁸⁾ Por. uzasadnienie, s. 187.

z funduszków budżetowych. Według zaś wyraźnych przepisów niektóre jednostki budżetowe posiadają osobowość prawną (art. 5 ust. 1 ustawy z 15.XII.51, Dz. U. nr 6/52, poz. 38)⁸⁹⁾. W tej sytuacji, gdy art. 648 wprowadza ograniczenia egzekucji z majątku państwowych osób prawnych, należałoby przyjąć, że egzekucja do innego mienia, niż fundusze, jest możliwa w stosunku do wszystkich państwowych osób prawnych, a zatem także takich, które są jednostkami budżetowymi. Wątpliwości te możnaby usunąć przez ściślejsze określenie państwowej osoby prawnej, której tyczy się art. 645 oraz przez wskazanie na związek, jaki niewątpliwie zachodzi między art. 648 a 647.

Z art. 648 wynika bowiem, że chodzi w nim o wyłączenie spod egzekucji określonych składników majątkowych państwowej osoby prawnej, jednakże takiej, do której można kierować egzekucję z innych składników majątkowych, niż fundusze. Dozwolenie tej egzekucji jest przewidziane w art. 647 § 3 w stosunku do państwowej osoby prawnej, za której zobowiązania Państwo nie odpowiada. Dozwolenia takiego nie przewiduje art. 646. Przepis ten natomiast nakazuje bezwzględne zaspokojenie wierzyciela z kredytów przyznanych jednostce budżetowej. Zasadę tą podkreśla art. 646 § 2, który przewiduje obowiązek wskazania przez właściwy organ finansowy rachunku, z którego bank pokryje należność, gdy tytuł egzekucyjny nie wskazuje jednostki, z której kredytów należność powinna być pokryta lub gdy wskazana jednostka została zlikwidowana. Analiza pierwszej sytuacji wskazuje na to, że dotyczyć ona może tylko przypadków, gdy jako dłużnika określono w tytule egzekucyjnym Skarb Państwa, a nie podano *statio fisci*.

Sytuacja ta nie obejmuje wypadków, gdy wierzycielowi nie jest znane oznaczenie funduszków. Zakłada ona zatem, że mogą istnieć tytuły egzekucyjne opiewające przeciwko Skarbowi Państwa mimo, że od określenia tego projekt odstępuje, a spośród organizacji socjalistycznych, korzystających z funduszków budżetowych, wymienia w innych miejscach jako strony instytucje państwowe (art. 17 p. 6, 62 i inne). Jeżeli bowiem zgodnie z projektem w tytule egzekucyjnym wskaże się jako dłużnika instytucję państwową, to przepis art. 646 § 2 nie będzie miał zastosowania, gdyż wskazana instytucja państwowa będzie z reguły jednostką, z której kredytów należność powinna być pokryta.

Art. 646 obejmuje zatem wszelkie możliwe sytuacje, jakie mogą zajść w związku z wykonaniem orzeczenia sądzającego należności pieniężne, które powinny być zaspokojone z funduszków budżetowych. Szczegóły dotyczące trybu pokrywania tych należności ma uregulować zarządzenie Ministra Finansów zapowiedziane przez art. 646 § 3.

Ochrona własności państwowej, jeżeli chodzi o prowadzenie egzekucji przeciwko jednostkom budżetowym, wyraża się w tym, że dopuszczalna jest tylko egzekucja z funduszków budżetowych, a niemożliwa z innego mienia.

Jeżeli zaś chodzi o egzekucję obowiązków i roszczeń niepieniężnych, to art. 657 § 7 nie dopuszcza egzekucji przeciwko organom administracji państwowej. Dla zabezpieczenia realizacji praw wierzyciela projekt jednakże przewiduje sankcje przeciwko kierownikom tych organów bądź odpowiedzialnym pracownikom, którzy odmówią wykonania postanowień złożonego przez wierzyciela tytułu wykonawczego lub dopuszczą się w wykonaniu nieuzasadnionej zwłoki (art. 657 § 2).

⁸⁹⁾ Por. Al. Wolter: *Prawo cywilne*, j. w., s. 195. Tegoż autora: *Osobowość prawna jednostek budżetowych*, Państwo i Prawo, 1956, nr 11, s. 807 nn.

g) Ochrona innych organizacji socjalistycznych występujących w egzekucji, jako dłużnicy, polega przede wszystkim na wprowadzeniu przez projekt obligatoryjnego trybu egzekucji z funduszków bankowych. Projekt dokonuje w tym względzie rozróżnień. Wprowadza bowiem tryb bankowy dla egzekucji prowadzonej przeciwko państwowym osobom prawnym, za których zobowiązania Państwo nie odpowiada (art. 647 § 1) oraz dla egzekucji wierzytelności pieniężnych organizacji socjalistycznych przeciwko organizacjom socjalistycznym (art. 650 § 2). Natomiast egzekucja z wierzytelności pieniężnych osób innych przeciwko organizacjom spółdzielczym i innym organizacjom społecznym ma być prowadzona przede wszystkim do wierzytelności na ich rachunkach bankowych (art. 649). W tym ostatnim wypadku zgodnie z art. 650 § 2 egzekucja może być prowadzona tylko w trybie sądowym. Egzekucja do innego majątku organizacji socjalistycznych (za wyjątkiem jednostek budżetowych) może być skierowana dopiero po wyczerpaniu drogi egzekucji do funduszków bankowych. Projekt przewiduje, że wierzyciel może prowadzić egzekucję do innego mienia organizacji socjalistycznych, jeżeli po upływie 30 dni od złożenia tytułu wykonawczego w banku (art. 647 § 2 i 650 § 1 łącznie z 651) bądź od zajęcia rachunku bankowego (art. 649, 651) należność bądź wierzytelność nie została w całości zaspokojona (art. 647 § 2, 656 § 1). Jak wynika z uzasadnienia, zakreślenie tego terminu ma na celu przyspieszenie postępowania. Projekt nadto bierze pod ochronę interes wierzyciela, którego nie chce narażać na faktyczne rozkładanie zasądanego świadczenia na raty, co łatwo może mieć miejsce, gdy dłużnicza organizacja socjalistyczna nie ma dostatecznych środków na rachunku bankowym.

Ochrona własności społecznej polega zatem w wypadkach powyższych na uniemożliwieniu przed wyczerpaniem drogi egzekucyjnej z funduszków bankowych egzekucji do innego mienia. Tryb przewidziany przez projekt zabezpiecza w ten sposób mienie społeczne przed dyspozycjami wierzyciela, które mogłyby spowodować uszczerbek w postaci zbędnych kosztów oraz ewentualnej sprzedaży składników majątkowych.

Projekt przewiduje w art. 651 do 655 dalszą ochronę własności społecznej. W celu zapewnienia zadań planowych organizacji socjalistycznych projekt wprowadza ograniczenia w ściąganiu należności z rachunku bankowego dłużnika. Polegają one

a) na niemożności naruszenia wypłat mających priorytet przed należnością wierzyciela egzekwującego, chyba że należność egzekwowana korzysta z lepszego pierwszeństwa;

b) na niemożności ściągnięcia z konta dłużnika jednorazowo ponad 2.000 zł;

c) na wyłączeniu spod egzekucji 40% stanu rachunku rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

Projekt jednakże nie podaje, według jakiej kolejności mają być pokrywane należności i które wypłaty korzystają z lepszego pierwszeństwa. Nie odsyła w tym zakresie ani do przepisów wykonawczych ani do przepisów o planie podziału. Projekt, wprowadzając ograniczenie do wypłaty jednorazowej w kwocie 2.000 zł i stanowiąc, że wierzytelność przekraczająca tę kwotę może być pokryta ratami, nie stwierdza, kto o tych ratach ma decydować, jaka i do jakiej wysokości ma nastąpić płatność poszczególnych rat i w jakim stosunku złożenie na raty ma pozostawać do 30-dniowego terminu, po upływie którego może wierzyciel skierować egzekucję do innego mienia. Projekt nadto operuje dwoma pojęciami: należność i wie-

rzytelność, wiążąc pierwsze określenie z zobowiązaniami państwowych osób prawnych (art. 646 i 647), a drugie z zobowiązaniami innych organizacji socjalistycznych (649) i również organizacji państwowych (art. 650).

B. Ograniczenie egzekucji

Dozwalając na egzekucję z majątku organizacji socjalistycznych (z wyjątkiem jednostek budżetowych) projekt chroni własność społeczną przez ustanowienie ograniczeń egzekucyjnych.

Dla zapewnienia wykonania zadań planowych projekt wyłącza spod egzekucji środki trwałe, narzędzia produkcji państwowych osób prawnych, rolniczych spółdzielni produkcyjnych i innych spółdzielni oraz przedsiębiorstw organizacji społecznych, ruchomości i nieruchomości organizacji społecznych niezbędne do wykonywania przez nie zadań statutowych, surowce i materiały w granicach ustalonego przez władze normatywu, towary przeznaczone na eksport (art. 648 i 656). Wyłączenia te są podyktowane względem na wykonanie zadań planowych organizacji socjalistycznych. Należy zważyć, że środki trwałe są wyłączone z obrotu (art. 11 Dekretu o przedsiębiorstwach państwowych por. również art. 216 projektu Kodeksu cywilnego, który jednak środki te nazywa przedmiotami urządzenia trwałego⁹⁰). Jeżeli chodzi o środki obrotowe, to mogą one być przedmiotem rozporządzenia przez organizacje socjalistyczne i wyłączenia pewnego ich zasobu jest podyktowane względem na zadania planowe.

Należy zwrócić uwagę na zastrzeżenia, że tryb sprzedaży środków obrotowych organizacji spółdzielczych i przedsiębiorstw organizacji społecznych winien być podobnie uregulowany, jak to postanawia projekt cdośnie ruchomości zajętych u państwowej osoby prawnej⁹¹).

Jak wynika z powyższej analizy, projekt przeprowadza ochronę własności społecznej w daleko idący sposób.

Należy jednak zwrócić uwagę, że projekt nie uwzględnia wiążących się z egzekucją przepisów dekretu z 16.5.1956 r. o umarzeniu i udzielaniu ulg w spłaceniu należności państwowych (Dz. U. nr 17, poz. 92/57) oraz wykonawczego rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16.5.1956 r. w sprawie określenia zasad i trybu oraz organów właściwych do wydawania decyzji o umarzeniu oraz o udzielaniu ulg w spłaceniu należności przysługujących jednostkom budżetowym oraz państwowym instytucjom, przedsiębiorstwom i bankom (Dz. U. nr 17, poz. 93). Wydaje się, że w związku z kodyfikacją egzekucji sądowej celowe byłoby zająć wobec niej stanowisko. Przepisy te bowiem stwarzają dla należności państwowych w zasadzie obligatoryjność egzekucji sądowej (§ 2 p. 3 Rozporządzenia). Dopuszcza ona pewne wyjątki dozwalające na odstąpienie od egzekucji, o których ma decydować organ

⁹⁰) Por. Zieliński: *Postępowanie...* j. w., s. 939, który jednak zwraca uwagę, że w prawie radzieckim rozgraniczenie przedmiotów wyłączonych od niewyłączonych spod egzekucji nie są zależne od rozróżnienia środków trwałych od obrotowych, s. 940.

⁹¹) Zieliński: *ibidem*, s. 942.

naczelnym. Rozporządzenie pozwala na umorzenie wierzytelności państwowych, gdy w wyniku egzekucji lub na podstawie innych danych ustalonych przez wierzyciela stwierdzono, że dłużnik nie posiada majątku, z którego możnaby poszukiwać należności, albo, że posiadany przez dłużnika majątek wystarczyłby zaledwie na pokrycie kosztów egzekucji; bądź też, że przeprowadzenie egzekucji skierowanej do wynagrodzenia dłużnika za pracę lub do jego dochodów mogłoby podważyć możliwości bytowe dłużnika bądź jego rodziny. Nadto odmiennie, niż to przewiduje prawo spadkowe (art. 48 pr. spadkowego) Rozporządzenie przewiduje możliwość umorzenia wierzytelności, gdy dłużnik zmarł i pozostawił po sobie spadek składający się z ruchomości nie podlegających zajęciu lub z przedmiotów codziennego użytku o wartości nie przekraczającej 5.000 zł.

Wydanie tej decyzji ma poprzedzać dochodzenie wierzyciela. Decyzja ta jest niezależna od wniosku dłużnika, któremu w postępowaniu o umorzenie lub o udzielenie ulg nie przysznaje się żadnych uprawnień (poza prawem postawienia wniosku o rozłożenie na raty lub odroczenie terminu zapłaty należności (§ 5 Rozp.) Rozporządzenie natomiast daje daleko idące uprawnienia kierownikom wierzycielskich instytucji i ich organom nadrzędnym. Wyrazem tego jest § 20 p. 2. Rozporządzenia, według którego organem właściwym do wydania decyzji o zawieszeniu postępowania egzekucyjnego jest organ właściwy do wydania decyzji o umorzeniu, odroczeniu terminu zapłaty lub rozłożeniu należności na raty. Przepisu tego nie można tłumaczyć w tym sensie, iż decyzja organu tego powoduje zawieszenie postępowania sądowego egzekucyjnego. Byłoby to bowiem sprzeczne z art. 515, 563 do 566 kpc, wg których sądowe postępowanie egzekucyjne może jedynie zawiesić organ, który prowadzi egzekucję (sąd lub komornik). Decyzja wskazana w § 20 p. 2 Rozporządzenia może jedynie stanowić podstawę do zgłoszenia przez wierzyciela wniosku o zawieszenie postępowania egzekucyjnego.

Wydaje się jednak, że w imię jawności postępowania oraz zgodnie z ochroną własności społecznej i ochroną dłużnika wskazane byłoby w wymienionych wypadkach odjęcie tych prerogatyw organom administracyjnym i przedsiębiorstwom państwowym a przekazanie ich sądom. Ustalenie bowiem przez wierzyciela okoliczności, od których uzależnia Rozporządzenie umorzenie należności albo stosowanie ulg, może prowadzić do niejednorodnych i sprzecznych z sobą decyzji. Nadto przy szerokiej interpretacji przez niektórych wierzycieli może prowadzić do nieuzasadnionych strat gospodarki narodowej, a przy zważającej wykładni i braku możliwości oddziaływania na sposób ustalania tych przesłanek przez dłużnika do nieuzasadnionego pozbawienia środków ochrony dłużnika.

Dlatego należałoby stworzyć w egzekucji postępowanie umożliwiające sądowi badanie tych przesłanek i wydanie odpowiednich decyzji włącznie z umorzeniem wierzytelności (mogłoby ono być włączone do sugerowanego już wyżej postępowania odroczeniowego podobnego do układowego i upadłościowego)⁹².

W zakresie ochrony mienia społecznego w egzekucji sądowej należy zwrócić uwagę na brak przepisu chroniącego organizacje socjalistyczne przed poniesieniem kosztów postępowania związanych z wytoczeniem przez osobę trzecią powództwa o zwolnienie spod egzekucji. Zdarza się bowiem często, że z powództwami takimi występują osoby trzecie, które przed wniesieniem pozwu nie dostarczyły wierzycielowi dostatecznego

⁹²) Por. E. Wengerek: *O ochronie mienia społecznego w postępowaniu egzekucyjnym*, PUG, 1956, nr 4, s. 131 nn.

materiału dla zajęcia stanowiska wobec ich roszczeń. W rezultacie dochodzi do procesu, w wyniku którego wierzyciel zostaje obciążony kosztami. Należy zwrócić uwagę, że osoba trzecia występująca z żądaniem zwolnienia w toku egzekucji administracyjnej świadczeń pieniężnych (Dekret z 28.I.47 Dz. U. K. nr 21, poz. 84) obowiązana jest pod rygorem utraty kosztów procesowych przed wniesieniem pozwu przedstawić urzędowi skarbowemu wszystkie zarzuty, jakie chce podnieść, i wskazać środki dowodowe. Również i nauka procesu cywilnego wskazuje na konieczność podobnego rozwiązania kosztów procesu związanych z powództwem ekscydencyjnym⁹³). Pożądane zatem byłoby wprowadzenie do art. 516 przepisu nakładającego na osobę trzecią obowiązku przedstawienia zarzutów i ich uwiarygodnienie wierzycielowi przed wniesieniem pozwu pod rygorem obciążenia jej kosztami procesu.

IX. OCHRONA PRAW OBYWATELI W EGZEKUCJI

Zagadnienie ochrony praw obywateli w egzekucji sądowej obejmuje problemy realizacji praw wierzyciela, ochrony dłużnika i ochrony osób trzecich.

A. Ochrona praw wierzyciela

Realizacja praw wierzyciela w postępowaniu egzekucyjnym stanowi najistotniejsze i podstawowe zagadnienie w postępowaniu egzekucyjnym. Jak wyżej wskazano, w egzekucji sądowej realizuje się prawa wierzyciela wynikające z tytułu egzekucyjnego, w interesie wierzyciela, który w warunkach socjalistycznego prawa nie jest sprzeczny z interesem społecznym. Gdy toczy się egzekucja, w egzekucji sądowej wierzyciel ma szczególną pozycję. W interesie społecznym leży wykonanie orzeczenia sądowego, wydanego w procesie socjalistycznym zgodnie z prawdą obiektywną i tym samym urzeczywistnienie praw wierzyciela.

Z tych względów omówienie przeważającej części problemów wiąże się z realizacją praw wierzyciela. Przedstawienie ich w pełnej skali stanowiłoby zbędne powtórzenie problemów już wyżej wskazanych.

Należy przeto w tym miejscu ograniczyć się do wskazania granic jego uprawnień.

Prawa wierzyciela realizowane w egzekucji określone są w tytule wykonawczym, który składa się z tytułu egzekucyjnego i klauzuli wykonalności.

Znaczenie tytułu egzekucyjnego jest niezmiernie doniosłe, gdyż, wskazując prawa wierzyciela, zakreśla i ustala równocześnie granicę obowiązków dłużnika. Celem

⁹³) Z. H a h n: *Powództwo o umorzenie egzekucji i zwolnienie od egzekucji*. PPC, 1934, nr 5, s. 129 nn.

tytułu egzekucyjnego jest zapobieżenie możliwości wymuszenia na dłużniku lub na osobie trzeciej świadczenia nienależnego bądź takiego, którego należność mogłaby być poddana w wątpliwość⁹⁴). Z tych względów badanie tytułu wykonawczego w toku postępowania o nadawanie klauzuli wykonalności należy do najważniejszych czynności sądu. Nadanie klauzuli stanowi o dozwoleniu egzekucji, w konsekwencji o zaopatrzeniu wierzyciela w prawo do wykonania i stosowania środków przymusowych w stosunku od dłużnika. Te względy stanowią podstawę szczegółowego uregulowania przez projekt przepisów dotyczących tytułów egzekucyjnych i klauzuli wykonalności.

Należy jednak zaznaczyć, że przepisy te nie podkreślają dostatecznie obowiązku badania przez sąd tytułu egzekucyjnego z punktu widzenia potrzeb egzekucji. W szczególności żaden przepis nie upoważnia sądu do odmowy nadania klauzuli wykonalności w wypadku, gdy treść tego tytułu jest niejasna i może wywołać wątpliwości przy jego wykonaniu. Brak jest również przepisu, któryby umożliwił sądowi odmowę nadania klauzuli wykonalności, gdy sąd stwierdzi, że tytuł sprzeczny jest z praworządnością lub z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym (nabierze np. przekonania, że jest fikcyjny). Umieszczenie odpowiedniego przepisu podkreślałoby znaczenie postępowania o nadanie klauzuli wykonalności, które w praktyce sprowadza się do mechanicznego badania formalnej zgodności tytułów z przepisami kpc. W postępowaniu tym, stanowiącym dozwolenie egzekucji, sąd winien w razie potrzeby wskazywać mienie, z jakiego ma i może przede wszystkim ulec zaspokojeniu świadczenie wynikające z tytułu (art. 646, 647, art. 23 kr).

Omawiając pozycję wierzyciela w projekcie należy wskazać, że poza organizacjami socjalistycznymi projekt nadaje szczególne uprawnienie wierzycielom występującym w sprawach o alimenty (art. 487, 495, 511 § 3, 665 § 1 p. 2). Projekt, przejmując w art. 531 treść przepisu art. 644 kpc, nie powtarza jednak zakazu podnoszenia przez dłużnika zatrudnionego u osoby bliskiej zarzutów zapłaty wynagrodzenia z góry, potrącenia i uprawnienia do świadczeń z tytułu roszczeń alimentacyjnych. Przepis ten w praktyce ma ciągle jeszcze duże zastosowanie, zwłaszcza w sprawach o alimenty przeciwko chłopom, którzy dla uniknięcia egzekucji stwarzają pozory, że nie posiadają żadnego majątku i że pracują u bliskich bez wynagrodzenia. Projekt nie uwzględnił dezyderatów rozszerzenia uprawnień przyznanych wierzycielom w sprawach alimentacyjnych na sprawy ze stosunku pracy, których szczególne uprawnienie w egzekucji ograniczają się do art. 496, 663 i 665 § 1 p. 2.

B. Ochrona dłużnika

Granicą uprawnień wierzyciela jest wzgląd na ochronę dłużnika. Poza ograniczeniami dyspozytywności wierzyciela w egzekucji, wynikającymi ze względu na tę ochronę omówionymi już wyżej, projekt zwraca

⁹⁴) J. Korzonek: *Ochrona dłużnika*, s. 462; Por. również M. Waligórski: *Merytoryczna obrona dłużnika przeciwko egzekucji*, PPC, 1939, nr 1—2, s. 26 nn.

szczególą uwagę na konieczność zachowania podstawowego minimum mienia dłuźnika koniecznego przede wszystkim dla utrzymania jego i jego rodziny.

Projekt w art. 517 do 523 podaje katalog przedmiotów oraz dochodów wyłaczonych spod egzekucji. Analiza ograniczeń egzekucji pozwala na stwierdzenie, że projekt daje szczegółny wyraz ochronie własnosci osobistej. Przejawia się to zwłaszcza w wyłczeniu spod egzekucji niezbędnych przedmiotów osobistego użytku oraz przedmiotów do wykonywania przez dłuźnika służby lub zawodu oraz przedmiotów wymienionych szczegółowo w art. 517 § 1 p. 1, 2, 7 określonej w p. 4 sumy pieniężnej, zasiłków rodzinnych i praw, których wykonanie jest ściśle związane z osobą dłuźnika oraz obręczek ślubnych. Charakterystycznym przejawem ochrony własnosci osobistej jest wyłczenie spod egzekucji domku jednorodzinego, zamieszkiwanego przez dłuźnika i członków jego rodziny. Ograniczenie to nie przysługuje w wypadku egzekucji należności z tytułu pożyczki na budowę tego domu lub z tytułu kosztów jego lub należności zabezpieczonej hipoteką umowną. Projekt jednakże nie wyłacza spod egzekucji działki pomocniczej i działki przyzagrodowej (por. art. 138 § 1 i 2 projektu kodeksu cywilnego). Należy sądzić, że ochrona tych przedmiotów własnosci osobistej zasługuje w równej mierze na ochronę, jak ochrona domku jednorodzinego. Ograniczenie egzekucji prowadzonej do surowców i innych przedmiotów niezbędnych na okres jednego miesiąca do prowadzenia przedsiębiorstwa stanowi wyraz ochrony własnosci indywidualnej (art. 517 § 1 p. 3). To samo dotyczy art. 518 wykluczającego prowadzenie egzekucji do przynależności nieruchomości lub rzeczy głównej oddzielnie od nieruchomości lub rzeczy głównej.

Projekt chroni dłuźnika przed egzekucją niecelową i nie dopuszcza do nadmiernych obciążeń mogących dla niego wynikąć z prowadzenia egzekucji.

Według art. 511 § 1 p. 6 egzekucja ulega umorzeniu, jeżeli jest oczywiste, że w egzekucji nie uzyska się sumy wyższej od kosztów egzekucyjnych.

Jeżeli natomiast wierzyciel ma w swym władaniu przedmiot zastawu zabezpieczającego egzekwowaną wierzytelność, która w całości może być zaspokojona z tego przedmiotu, nie może on skierować egzekucji do innego mienia dłuźnika (art. 511 § 1 p. 5).

Odmienne, niż przepis art. 539 § 1 kpc, art. 484 projektu, ustanawiając zasadę, że w sprawach egzekucyjnych prowadzonych przez komornika ustalenie kosztów egzekucyjnych należy do komornika, nie powtarza, że dłuźnik powinien zwrócić wierzycielowi koszty niezbędne do celowego przeprowadzenia egzekucji. Wynika to ze zbędności tego przepisu, gdyż na zasadzie art. 474 egzekucji tyczy się przepis art. 74, według którego zwrotowi podlegają tylko koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw.

W sprawach mniejszej wagi w celu ochrony dłuźnika przed zbędnymi kosztami projekt przewiduje w art. 496 obligatoryjne wezwanie dłuźnika do dobrowolnego uiszczenia wierzytelności pieniężnej w ciągu siedmiu

dni, a w sprawach o wierzytelności stanowiące wynagrodzenie za pracę w terminie trzydniowym. Przepis ten nie ma zastosowania do egzekucji świadczeń powtarzających się.

Wyrazem ochrony dłużnika ze względów humanitarnych jest art. 665 § 1 p. 4, nakazujący w planie podziału uwzględnienie w kolejności przed należnościami podatkowymi kosztów ostatniej choroby i pogrzebu dłużnika.

Gwarancję ochrony dłużnika stanowią w pierwszym rzędzie środki prawne, jakie przyznaje projekt dłużnikowi.

Należą do nich wnioski o umorzenie egzekucji (art. 511 § 2), o wstrzymanie egzekucji (art. 510), o zawieszenie egzekucji (art. 509), skarga na czynności komornika (art. 479), zażalenie przeciwko klauzuli wykonalności (art. 493) oraz inne zażalenie (art. 480 § 2), zarzuty przeciwko planowi podziału (art. 661 § 2) i powództwo o umorzenie egzekucji (art. 515).

Niezależnie od tych środków prawnych przyznanych dłużnikowi, projekt, mając na względzie ochronę dłużnika, przewiduje umorzenie, zawieszenie i wstrzymanie egzekucji przez organy egzekucyjne z urzędu.

Umorzenie z urzędu może nastąpić tylko wtedy, gdy nie pozostaje w kolizji z prawomocnością czynności egzekucyjnych⁹⁵⁾ i gdy dotyczy formalnych braków prowadzonej egzekucji.

Prawo obrony merytorycznej przyznaje projekt jedynie dłużnikowi w powództwie przeciwegzekucyjnym⁹⁶⁾. Powództwo to, jak zwrócono wyżej uwagę, w projekcie uległo odformalizowaniu. Ochrona dłużnika wyraża się nadto w obowiązku wysłuchania dłużnika przed powzięciem ważniejszych czynności (art. 475 § 2) oraz w obowiązku przypozwania dłużnika w razie wytoczenia przez wierzyciela powództwa przeciwko dłużnikowi zajętej wierzytelności lub zajętego prawa majątkowego (art. 531 § 2).

Ochrona dłużnika w egzekucji sądowej jest uzasadniona, o ile nie przejawia on złej woli. Ponieważ jednym z częstych sposobów przewlekania postępowania egzekucyjnego stosowanych przez dłużników była kolizja dłużnika z licytantom⁹⁷⁾, projekt (odmiennie niż art. 620 i 702 kpc) przewiduje w razie niezapłacenia przez nabywcę w terminie wyznaczonym całej ceny kupna przepadek kwoty złożonej z tytułu rękojmi! przez nabywcę na rzecz Państwa⁹⁸⁾ (art. 577 § 3 i 611 § 3).

Projekt jednakże rozwiązuje niezupełnie konsekwentnie problem opornego i złośliwego dłużnika, gdyż nie przeprowadza w ochronie jego

⁹⁵⁾ Korzonek: *op. cit.*, 1937, s. 138 nn.

⁹⁶⁾ Por. Waligórski: *op. cit.*

⁹⁷⁾ Por. Goldmann: *op. cit.*

⁹⁸⁾ Według art. 620 kpc „rękojmia ma być użyta na zaspokojenie wierzycieli, a gdyby to okazało się niepotrzebne, otrzyma ją dłużnik. Również w toku egzekucji z nieruchomości na zasadzie art. 702 kpc z rękojmi korzysta dłużnik, gdyż pokrywa się z niej koszty egzekucyjne i wierzycieli.

żadnych dalszych różnic między lojalnym a nielojalnym dłużnikiem. Mogłoby to znaleźć swój wyraz np. w zawieszeniu pewnych ograniczeń egzekucji (domku jednorodzinnego) w stosunku do dłużnika, który złośliwie udaremnia egzekucję z innego mienia.

C. Ochrona praw osoby trzeciej

Ochrona osób trzecich przed egzekucją ma miejsce w wypadku tzw. *aberatio executionis*, tj. gdy egzekucja dotyka przedmiotów majątkowych osoby trzeciej.

Ochrona ta może mieć charakter negatywny lub pozytywny. W pierwszym wypadku egzekucja nie może dopuścić do utraty przedmiotów majątkowych przez osobę trzecią, w drugim winna uwzględnić prawa osoby trzeciej do zaspokojenia z majątku dłużnika. Z tych względów projekt nie dozwala zajęcia ruchomości będących we władaniu osoby trzeciej (art. 547), nieruchomości, co do której w księdze wieczystej znajdują się wpisy stanowiące przeszkodę do wpisu o wszczętej egzekucji (art. 588) i wierzytelności, do której zgłaszają swe prawa inne osoby (art. 525 § 2 p. 3).

Jeżeli jednak zajęto osobie trzeciej przedmiot w toku egzekucji, służy jej prawo wytoczenia powództwa o zwolnienie spod egzekucji (art. 516 § 1).

Projekt, jak to wyżej wskazano, zliberalizował ograniczenia i odstąpił od zasady ewentualności⁹⁹⁾ przyjętej przez art. 575 kpc oraz uwzględnił dezyderaty w przedmiocie współuczestnictwa koniecznego. Pozwanie dłużnika według projektu jest zbędne, jeżeli on uznał prawo osoby trzeciej i uznanie to znalazło wyraz w aktach sprawy.

Realizując ochronę osób trzecich w aspekcie pozytywnym, projekt nakazuje uwzględnić prawa osób trzecich przez przyznanie im praw uczestników. Ma to miejsce w egzekucji z nieruchomości, w toku której uczestnikami są osoby, którym przysługują zabezpieczone na nieruchomości prawa rzeczowe ograniczone (art. 585).

Ochrona tych osób zagwarantowana jest nadto przepisami art. 591, 599 i 626.

Nadto w przepisach dotyczących planu podziału uczestniczy wierzyciel składający tytuł wykonawczy z dowodem doręczenia dłużnikowi wezwania do zapłaty, wierzyciel który uzyskał zabezpieczenie powództwa (w egzekucji z nieruchomości do chwili uprawomocnienia się postanowienia o przysądzeniu własności), zastawnik który udowodnił prawo zastawu

⁹⁹⁾ Zasada ta wyraża się w obowiązku przytoczenia przez powoda wszystkich zarzutów w pozwie pod rygorem utraty prawa korzystania z nich w dalszym postępowaniu.

dokumentem publicznym lub prywatnym z podpisem uwierzytelnionym (w egzekucji z nieruchomości osoby mające prawo zabezpieczone wpisem w księdze wieczystej), organy finansowe co do należności podatkowych oraz w egzekucji z nieruchomości pracownicy co do stwierdzonych dokumentem należności za pracę (art. 663 i 667).

Osobom tym jako uczestnikom przysługują środki prawne w postaci skargi na czynności komornika i zażalenia w toku egzekucji z nieruchomości, w postępowaniu podziałowym zarzuty przeciwko planowi podziału oraz zażalenie.

Wierzytelności uczestników ulegają zaspokojeniu według kolejności, wskazanej w art. 665, 669. Projekt uprzywilejowuje szczególnie bieżące i zaległe za 3 miesiące należności za pracę, należności alimentacyjne oraz renty z tytułu odszkodowań za chorobę, niezdolność do pracy, kalectwo lub śmierć (art. 665 § 1 p. 2). Posiadają one w planie podziału pierwszeństwo bezpośrednio po kosztach egzekucyjnych.

Projekt przewiduje zasadę podziału stosunkowego między wierzycielami, a zasadę priorytetu dla zastawników i dla wierzytelności hipotecznych oraz praw rzeczowych ograniczonych ciężących na nieruchomości.

Р Е З Ю М Е

I. Принудительное исполнение играет важную роль в каждой системе права. Значение его объясняется тем, что объем его применения шире чем объем применения юрисдикционного производства: по правилам принудительного исполнения производится взыскание не только по исполнительным листам общих судов но и по исполнительным документам иных органов власти.

Однако чаще всего по правилам принудительного взыскания исполняются решения общих судов. Вследствие этого между юрисдикционной и исполнительной стадией существует тесная обоюдная зависимость и взаимодействие. Обе стадии обнаруживают однако много особенностей в отношении задач и структуры. В конечном счете принудительное исполнение имеет задачей как и судопроизводства реализацию норм материального права. Таким образом в принудительном исполнении осуществляется социалистическая законность. Принудительное исполнение выполняет сверх того крупную воспитательную задачу.

II. До Второй Мировой Войны принудительное исполнение в Польше подвергалось часто острой критике. Критика вскрывала малую эффективность, перевес роли взыскателя и голословность защиты должника.

В годы кризиса принудительное исполнение стало распространенным общественным явлением, с которым не справились частые повеллы, ни разные противозаконоуказательные нормативные акты.

III. После войны произошла коренная перемена. Принудительное исполнение перестало быть общественной проблемой. Отсутствие интереса к принудительному исполнению стало причиной неравномерности реформ в области юрисдикции и взыскания. Медлительность и малая эффективность исполнительного производства находится в остром противоречии с законностью. Вследствие этого это производство является предметом острой критики, обнаруживающей неравенство сторон и подчеркивающей неотложность реформы.

IV. В мотивировке проекта польского кодекса гражданского судопроизводства указывается, что его целью является осуществление высокого призвания суда согласно ст. 48 Конституции Польской Народной Республики. Это утверждение должно быть критерием оценки проекта и в частности той его части, которая относится к принудительному исполнению.

V. К исполнительному производству относятся ст. 471 — 688. Эта часть делится на 6 разделов, из которых первый содержит общие положения, второй относится к взысканию денежных сумм, третий — к ликвидации общей собственности путем продажи с публичных торгов, четвертый — к взысканию с обобществленных хозяйственных организаций, пятый — к распределению взысканных денежных сумм, шестой — к взысканию по денежным претензиям.

Проект в основном принимает конструкцию действующего кодекса гражданского судопроизводства. Не содержит он главы о несостоятельности и мировых сделках, хотя и эти части исполнительного производства требуют реформы.

Принятое проектом соединение в одно целое спорного и неспорного производства отразилось на структуре проекта. Результатом этого является допустимость производства по инициативе суда и новый порядок передачи лиц несовершеннолетних и признанных недееспособными. Проект отделяет исполнительное производство от производства по обеспечению исполнения.

Исполнительными органами являются суды и судебные исполнители. Проект расширяет полномочия судебных исполнителей — передает им полностью обращение взыскания на недвижимые имущества. Исполнительным органом является также банк по взысканию денеж-

ных сумм, взыскание которых следует обратить на бюджетные фонды, и по взысканию с юридических лиц, за обязательства которых государство не отвечает. Однако проект в этом отношении не вполне последователен. Расширение полномочий судебных исполнителей автор считает нецелесообразным. По его мнению лучше было предоставить обращение взыскания на недвижимое имущество и государственные судна нотариальным конторам. Проект расширяет судебный надзор за судебными исполнителями.

Проект отличается большой сжатостью. Однако чрезмерный лаконизм вызывает сомнения и интерпретационные вопросы, трудно согласиться со сложной терминологией статей, относящихся к взысканию с обобществленных хозяйственных организаций.

VI. Хотя некоторые теоретики подчеркивают, что в области исполнительного производства обязательны ряд принципов отличных от тех, которые обязательны в судебном производстве, однако по мнению автора эти принципы своятся к пяти основным принципам гражданского процесса: объективной правды, диспозитивности, скорости, формализма и инстанционности.

Принцип объективной правды осуществляют те предписания закона, которые требуют, чтобы стороны и третьи лица давали правдивые объяснения и информации под угрозой штрафа. Проект упраздняет институт указания должником своего имущества и требует от судебного исполнителя проведения дознания с целью обнаружения имущества должника и его адреса. Это относится только к алиментным претензиям, долгам государственных организаций и делам проводимым по инициативе суда. По иным делам должник обязан по требованию судебного исполнителя дать объяснения относительно имущества.

Недостатком этих положений является слишком низкая санкция в случае отказа в даче объяснений. Сверх того проект не разрешает вопроса получения кредитором информации о материальном положении должника до возбуждения исполнительного производства.

Проект суживает значительно принцип диспозитивности. Исполнительное производство может быть возбуждено по инициативе суда или по предложению прокурора. Некоторые требования взыскателя контролируются судом и для их удовлетворения необходимо согласие суда (ст. 5II § 3).

Кроме того по проекту недопустимо соглашение между должниками и кредиторами относительно распределения взысканной суммы, если оно противоречит предписаниям закона и в отношении оценки недвижимости. По исполнительному производству, действующему в Чехословакии взыскание ограничивается только определен-

ными элементами имущества должника, в особенности если исполнительным производством охвачено взыскание в большем объеме, чем объем претензии должника. Проект не знает подобных предписаний.

Проект предусматривает значительное ускорение исполнительного производства. Проект сокращает сроки и расширяет возможность выдачи исполнительной надписи по инициативе суда. При обращении взыскания на недвижимость упраздняется возможность отказа покупателя от приобретения недвижимости, упраздняются дополнительные публичные торги и т. д.

Проект не разрешает однако затруднений, которые возникают на практике при взыскании с супругов, имущественные отношения которых регулируются по принципу законной общности имущества и с обобществленных хозяйственных организаций.

Проект не разрешает удовлетворительно случаев, когда должники делают тщетным исполнительное производство путем постоянной перемены места работы.

Проект суживает принцип формализма. Это выражается в упрощении критериев подсудности, в допустимости устных заявок и т. п.

Что касается принципа инстанционности, проект предусматривает частную жалобу только в случаях, указанных законом, и не разрешает ревизионной жалобы в исполнительном производстве.

Проект упраздняет личное принуждение, считая его анахронизмом в современном законодательстве. Проект упраздняет также институт выявления должником своего имущества — институт, который не одобряется и в капиталистических государствах. Проект не допускает принудительного управления недвижимым имуществом и предприятиями. Эти институты лишены актуальности в условиях польской действительности.

VII. Специфической чертой проекта является широкая охрана общественной собственности и личных прав граждан. По принципам социалистического права эти институты тесно связаны друг с другом.

Охрана общественной собственности осуществляется следующими мерами:

а. ускорением взыскания претензий присужденных в пользу социалистических организаций (организаций государственных, кооперативных и общественных),

б. охраной государственной тайны,

в. предотвращением потерь для социалистических организаций в исполнительном производстве,

г. охраной обобщественного оборота и его задач возникающих на основе хозяйственного плана,

д. созданием привилегированного положения для претензий социалистических организаций при распределении взысканных сумм,

е. допустимостью обращения взыскания на бюджетные фонды бюджетных организаций,

ж. обязательным обращением взыскания в первую очередь на банковые фонды иных социалистических организаций—до обращения взыскания на иное имущество.

Проект не разрешает обращения взыскания на основные средства государственных и кооперативных организаций.

Проект не разрешает вопроса погашения государственных претензий и применения льгот по отношению к должникам. Эти вопросы решают иные нормативные акты неудовлетворительно для должников.

VIII. Вопрос ограждения прав гражданина в исполнительном производстве следует рассматривать с точки зрения кредитора, должника и третьего лица. В социалистическом процессе интерес кредитора совпадает с общественным интересом. В пользу кредитора говорит решение опирающееся на объективную правду; осуществление прав кредитора соответствует принципу законности. Однако объем его процессуальных прав ограничен охраной прав должника. Объем прав кредитора определяется содержанием исполнительного листа. Ввиду этого в исполнительном производстве исследование содержания исполнительного листа и исполнительной надписи являются весьма важными моментами. Проект не выдвигает значения этого момента.

Проект создает привилегированное положение для кредитора, имеющего алиментную претензию. Но не расширяет привилегии для кредитора имеющего претензию опирающуюся на трудовое отношение.

Охрана прав гражданина требует охраны должника в исполнительном производстве. Проект подчеркивает обязательность обеспечения основного минимума имущества должника, необходимого для содержания должника и его семьи. В этом отношении проект акцентирует охрану личной собственности и предлагает между прочим изъятие из принудительного исполнения односемейных домов. Во избежание лишних расходов для должника проект требует предварительного предложения должнику удовлетворения взыскиваемой претензии в течение 2 — 3 дней. Проект рецепирует ряд положений действующего кодекса гражданского судопроизводства в отношении охраны интересов должника. Гарантии охраны должника это его права на средства судебной защиты, ходатайство о прекращении, приостановлении и отсрочке принудительного исполнения, жалоба на действия судебного исполнителя, обжалование, возражение против

плана распределения взысканной суммы и иск о прекращении исполнительного производства.

Проект не предусматривает никакой санкции против противодействующего, сопротивляющегося или злостного должника.

Ограждение прав третьих лиц проект осуществляет таким образом, что не допускает обращения взыскания на движимое имущество, находящееся во владении третьих лиц, ни на недвижимое имущество, если в ипотечной книге находятся записки, которые препятствуют возбуждению исполнительного производства. Не разрешается также обращение взыскания на причитающиеся должнику суммы, если третьи лица заявляют на них претензии.

Если взыскание обращено на предмет находящийся во владении какого-либо лица, последнее вправе предъявить в суд иск об освобождении предмета от наложения ареста. Этот иск, как и иск о прекращении исполнительного производства, в проекте упрощен. Права третьих лиц в исполнительном производстве ограждаются путем признания за ними прав участника производства, обеспечения удовлетворения их претензий в плане распределения взысканной суммы и предоставления им таких прав на судебную защиту, которыми пользуются стороны.

ZUSAMMENFASSUNG

I. Das Zwangsvollstreckungsverfahren spielt eine bedeutende Rolle in dem Rechtssystem. Das kommt daher, dass der Bereich des Zwangsvollstreckungsverfahrens über die Grenzen des Erkenntnisverfahrens reicht. Die gerichtliche Zwangsvollstreckung ist zulässig nicht nur auf Grund der Schuldtitel, die von den ordentlichen Gerichten sondern auch von anderen Behörden erkannt werden.

Am häufigsten aber erfolgt die Befriedigung der Ansprüche durch die Zwangsvollstreckung auf Grund der Entscheidungen der ordentlichen Gerichte. Die Folge davon ist, dass zwischen den entscheidenden und vollstreckenden Stadien eine enge Abhängigkeit und gegenseitige Beeinflussung besteht. Aber das eine wie das andere Verfahren zeigt einen grossen Unterschied sowohl in dem Zweck als auch in der Struktur. Im Endergebnis dient die Zwangsvollstreckung ebenso wie das Zivilprozessverfahren der Verwirklichung der Normen des materiellen Rechtes. Durch die Zwangsvollstreckung wird also das Prinzip der sozialistischen Gezetlichkeit verwirklicht. In der Zwangsvollstreckung kann man auch eine wichtige Erziehungsaufgabe sehen.

II. In der Zwischenkriegszeit wurde das Zwangsvollstreckungsverfahren in Polen vielmals beanstandet, indem man diesem Verfahren unzureichende Wirksamkeit, den vorherrschenden Einfluss des Gläubigers und den wirkungslosen Schutz des Schuldners vorwarf.

In den wirtschaftlich kritischen Jahren wurde in Polen die Zwangsvollstreckung eine allgemeine soziale Erscheinung, die weder durch öftere Rechtsnovellen, noch durch verschiedene Vorschriften, die gegen die Zwangsvollstreckung gerichtet waren, bemeistert werden konnte.

III. Die Verhältnisse ändern sich grundsätzlich nach dem Kriege. Die Zwangsvollstreckung hört auf, ein soziales Problem zu sein. Aber unzulängliches Interesse für die Zwangsvollstreckung muss wiederum eine Ungleichmässigkeit der Reformen im Zivilprozessverfahren und im Zwangsvollstreckungsverfahren verursachen. Die Langsamkeit und kleine Wirksamkeit im Zwangsvollstreckungsverfahren stehen im auffallenden Verhältnis zu der Verwirklichung der sozialistischen Gezetlichkeit. Infolgedessen wird dieses Verfahren stark beanstandet, indem man die ungleichmässige Behandlung der Parteien vorwirft und

die dringende Notwendigkeit der Reform des Zwangsvollstreckungsverfahrens verlangt.

IV. Der Gezetzenwurf des Zivilprozessverfahrens, der in seiner Begründung anführt, dass er die Verwirklichung von wichtigen Gerichtsaufgaben bezweckt, die der Art. 48 der Verfassung der Polnischen Volksrepublik angibt, erleichtert die Aufgabe. Diese Feststellung dient als Prüfstein in der Untersuchung der Teile des Gezetzenwurfs, die die Zwangsvollstreckung betreffen.

V. Die Vorschriften des dritten Teiles des Gezetzenwurfes, Art. 471—688, regeln die Zwangsvollstreckung. Diese Vorschriften zerfallen in sechs Abschnitte: der erste umfasst die allgemeinen Bestimmungen, der zweite die Zwangsvollstreckung wegen Geldforderungen, der dritte die Zwangsvollstreckung zwecks Aufhebung von Miteigentum im Wege der öffentlichen Versteigerung, der vierte Abschnitt handelt von der Zwangsvollstreckung in das gesellschaftliche Vermögen, der fünfte gibt Vorschriften, wie die durch die Zwangsvollstreckung erworbenen Summen eingeteilt werden und der sechste behandelt die Zwangsvollstreckung wegen der Pflichten und Ansprüche, die durch keine Geldforderungen entstanden sind.

Der Gezetzenwurf stützt sich grundsätzlich auf die Konstruktion der geltenden Zivilprozessordnung. Er umfasst nicht die Gesamtvollstreckung (Konkurs) obwohl auch diese Vorschriften eine Änderung erfordern und in die Zivilprozessordnung eingeschlossen werden sollten.

Die neue Struktur der gerichtlichen Zwangsvollstreckung beeinflusst in hohem Grade die von dem Gezetzenwurf vorgeschlagene Verschmelzung der streitigen und unstreitigen Gerichtsbarkeit. Dies wurde berücksichtigt in der Einwilligung auf das Zwangsvollstreckungsverfahren von Amts wegen und in der Einführung einer neuen Art von Zwangsvollstreckung zwecks Herausgabe einer minderjährigen oder einer volljährigen aber ganz entmündeten Person.

Als Zwangsvollstreckungsorgane können Gerichte und Gerichtsvollzieher handeln. Der Gezetzenwurf erweitert die Berechtigungen der Gerichtsvollzieher, indem er ihnen die Zwangsvollstreckung wegen der Geldforderungen in das unbewegliche Vermögen ganz zuweist. Als Vollstreckungsorgan gilt auch die Bank, wenn es sich um die Vollstreckung von Geldansprüchen handelt, die aus den Budgetsummen befriedigt werden sollen und gegen die juristischen Personen, für deren Rechtsverpflichtungen der Staat nicht haftet. Der Gezetzenwurf zieht aber daraus keine genügenden Folgerungen. Die Erweiterung der Berechtigungen der Gerichtsvollzieher scheint nicht zweckmässig zu sein, es wäre zweckmäs-

siger die Zwangsvollstreckung in die Liegenschaften und in die Staatsschiffe den Notaren zuzuweisen. Der Gesetzentwurf übergibt dem Gericht vor allem die erweiterte Kontrolle und Aufsicht über die Gerichtsvollzieher. Der Gesetzentwurf ist durch grosse Wortkargheit charakteristisch. Aber die zu weit getriebene Ausdruckskürze ruft Zweifel- und Auslegungsschwierigkeiten hervor. Auch die komplizierte Terminologie in der Zwangsvollstreckung in das gesellschaftliche Vermögen kann nur unter Vorbehalt angenommen werden.

VI. Wenn auch die Prozessgelehrten darauf hinweisen, dass in der gerichtlichen Zwangsvollstreckung eine Reihe von Grundsätzen massgebend ist, die verschieden von denen im Zivilprozess sind, muss jedoch festgestellt werden, dass diese Grundsätze sich auf fünf zurückführen lassen, die in den Hauptgrundsätzen des Zivilprozesses ihren entsprechenden Ausdruck finden, nämlich der Grundsatz der objektiven Wahrheit, der Dispositivität, der Eile, des Formalismus und der Verfahrensstufen (der Instanzwege).

Den Grundsatz der objektiven Wahrheit in dem Zwangsvollstreckungsverfahren verwirklichen die Vorschriften, die die wahrheitsgetreuen Erläuterungen und Mitteilungen von den Parteien und von den dritten Personen unter Androhung von Geldbussen verlangen. Der Entwurf hebt die Offenbarung des Vermögens auf und empfiehlt dem Gerichtsvollzieher die Erforschung des Vermögenstandes des Schuldners und seiner Adresse. Dies bezieht sich nur auf Lebensunterhaltungskosten, auf Geldansprüche von Seiten der Staatsorganisationen und auf die von Amts wegen eingeleiteten Angelegenheiten. In anderen Angelegenheiten ist der Schuldner verpflichtet auf die Frage des Gerichtsvollziehers die Mitteilungen über seinen Vermögensstand abzugeben.

Die allzu niedrig vorgesehen Strafindrohungen im Falle von falsch gemachten Mitteilungen sind die schwache Seite der Vorschriften. Der Entwurf löst auch das Problem nicht, den Gläubiger über den Vermögenstand des Schuldners vor der Einleitung der Zwangsvollstreckung aufzuklären. Der Entwurf schränkt im hohen Masse den Grundsatz der Dispositivität der Parteien ein. Die Zwangsvollstreckung kann von Amts wegen oder auf Antrag des Staatsanwalts eingeleitet werden. Gewisse Anordnungen des Gläubigers unterliegen der Gerichtskontrolle und sind von der Genehmigung des Gerichts abhängig. (Art. 511 § 3).

Der Entwurf macht auch unmöglich die Verwirklichung des Ausgleichs zwischen dem Gläubiger und den Schuldnern in einer anderen Weise als es die Zivilprozessordnung voraussieht und in der Wertschätzung des unbeweglichen Vermögens. Der Entwurf übernimmt auch die Bestimmungen des Zwangsvollstreckungsverfahrens

nicht, die in der Tschechoslowakei gelten und die die Möglichkeit der Zwangsvollstreckung nur auf gewisse Bestandteile des Schuldnersvermögens einschränken, besonders im Falle, wenn die Zwangsvollstreckung in grösserer Masse durchgeführt worden ist, als es die Befriedigung der Ansprüche des Gläubigers nötig machte.

Der Entwurf verursacht bedeutende Beschleunigung der Vollstreckung. Er kürzt die Fristen ab, erweitert die Fälle, in denen die Anwendbarkeit dem Amt vorbehalten wird. In der Zwangsvollstreckung in die Liegenschaft wird die Möglichkeit aufgehoben, dass der Erwerber auf die gekaufte Liegenschaft verzichten darf, u.a.m.

Der Gesetzentwurf löst die Schwierigkeit nicht, die in der Praxis die Zwangsvollstreckung gegen die Eheleute verursacht, die in der gesetzlichen Vermögensgemeinschaft leben, und die Zwangsvollstreckung in das gesellschaftliche Vermögen.

Der Entwurf ist unzureichend im Falle des Vereitelungsversuches gegen die Zwangsvollstreckung von Seiten der Schuldner, die ihren Arbeitsort wechseln und dadurch der Zwangsvollstreckung ausweichen. Der Entwurf beschränkt den Grundsatz des Formalismus, indem er die Tendenz zeigt, den Prozess von den lebensfremden Formen zu befreien. Dies kommt zum Ausdruck in der Vereinfachung der Kriterien, die die Zuständigkeit des Gerichts bestimmen, in der Möglichkeit mündlich den Antrag auf Einleitung der Zwangsvollstreckung zu stellen u.s.w. Was den Grundsatz der Instanzen anbelangt, so enthält der Entwurf nur die Klage in Fällen, die das Gesetz angibt und lässt keine Revision in Zwangsvollstreckung zu.

VII. Es ist ein besonderes Merkmal des Entwurfes, dass er den Schutz des Volksvermögens und den Schutz der bürgerlichen Rechte sehr eingehend berücksichtigt. Diese Probleme sind im sozialistischen Recht sehr eng miteinander verbunden.

Der Entwurf schützt das gesellschaftliche Vermögen:

a) durch das beschleunigte Verfahren die Geldansprüche, die den sozialistischen Organisationen (den staatlichen, genossenschaftlichen, sozialen) zuerkannt worden sind, einzuziehen,

b) durch den Schutz des Staatsgeheimnisses,

c) durch die Sicherung der sozialistischen Organisationen vor dem Schaden, der bei der Zwangsvollstreckung entstehen könnte,

d) durch den Schutz des gesellschaftlichen Geld- und Warenumsatzes und der Aufgaben, die aus den Staatwirtschaftsplänen sich ergeben,

e) durch die Privilegierung der Ansprüche der sozialistischen Organisationen im Teilungsplan,

f) durch die Zulassung bei der Zwangsvollstreckung gegen die Staatshaushaltsplaneinheiten nur im Rahmen der Haushaltsplansummen,

g) durch Einführung der obligatorischen Zwangsvollstreckung von den Summen der Banken gegen alle anderen sozialistischen Organisationen, vor der Möglichkeit der Anwendbarkeit sonstiger Vollstreckungsmittel.

Der Entwurf schliesst auch die Zwangsvollstreckung in alle Grundmittel der staatlichen und genossenschaftlichen Organisationen aus. Der Entwurf erledigt aber weder die Tilgung der Staatsansprüche noch die Anwendung von Vergünstigungen für die Schuldner. Dies wird durch Vorschriften geregelt die nicht in dem Kodex enthalten sind und die den Schuldnern keine ausreichenden Berechtigungen gewähren.

IX. Man soll noch den Schutz der bürgerlichen Rechte in der Zwangsvollstreckung vom Standpunkt des Gläubigers, des Schuldners und der dritten Personen erörtern. In dem sozialistischen Prozess stimmen die Interessen des Gläubigers mit dem sozialen Interesse überein. Zugunsten des Gläubigers erkennt das auf objektive Wahrheit gestützte Urteil. Die Verwirklichung der Rechte des Gläubigers ist gleichbedeutend mit dem Grundsatz der Sozialen Gesetzlichkeit. Die Grenze seiner Prozessberechtigung ist aber durch die Rücksicht auf den Schutz des Schuldners beschränkt. Die Grenze der Gläubigerrechte ist durch den Vollstreckungstitel gesteckt. Aus diesem Grund ist die Prüfung der Vollstreckungstitel von grosser Bedeutung für die Zwangsvollstreckung.

Der Gesetzentwurf betont nicht die Pflicht des Gerichts, eingehend den Zwangsvollstreckungstitel zu prüfen. Der Entwurf begünstigt den Gläubiger wenn sein Anspruch sich auf Lebensunterhaltungskosten bezieht, erweitert aber dieses Privileg nicht auf Ansprüche, die aus dem Arbeitsverhältnis entstehen. Der Schutz der Bürgerrechte fordert den Schutz des Schuldners im Zwangsvollstreckungsverfahren. Der Entwurf hebt die Notwendigkeit hervor, dem Schuldner das Existenzminimum des Vermögens zu lassen, das zu seinem und seiner Familie Unterhalt notwendig ist. In dieser Beziehung betont der Entwurf besonders stark, dass das Personaleigentum des Schuldners geschützt wird und dass die Einfamilienhäuser von der Zwangsvollstreckung nicht betroffen werden. Die Bestimmung des Entwurfes, dass der Schuldner obligatorisch zur freiwilligen Bezahlung des Betrages sinnerhalb von 7 oder 3 Tagen aufgefordert wird, hat den Zweck dem Schuldner die unnötigen Kosten zu ersparen. Ausserdem wiederholt der Entwurf eine Reihe von Vorschriften, die in der geltenden Zivilprozessordnung enthalten sind und den Schutz des Schuldners bezwecken. Als Garantie des Schuldnerschutzes gelten die Rechtsmittel, die dem Schuldner zustehen, wie der Antrag die Schuld zu tilgen, die Zwangsvollstreckung zu fristen oder einzustellen, die Klage gegen die Handlungen des Gerichtsvollziehers, die Beschwerde, den Einwand gegen den Teilungsplan, die Klage die Zwangsvollstreckung aufzuheben.

In dem Entwurf finden wir aber keine Zwangsmassnahmen, die gegen den widerspenstigen und bosshaften Schuldner angewendet werden sollten. Die dritte Person wird nach dem Entwurf dadurch geschützt, das die Pfändung der Mobilien, die sich im Besitze der dritten Person befinden, und der Liegenschaften, in deren Grundbuch Vorbehalte eingetragen sind, die die Zwangsvollstreckung verhindern, verboten wird. Ebenso dürfen die Forderungen nicht gepfändet werden, die auch von anderen Personen beansprucht werden.

Die Person, deren Eigentum im Laufe der Zwangsvollstreckung gepfändet wurde, hat das Recht, „Klage einzureichen, die Beschlagnahme aufzuheben“. Diese Klage, wie auch (Klage die Zwangsvollstreckung einzustellen) wurde in dem Entwurf von lebensfremden Vorschriften befreit. Die Rechte der dritten Personen werden in der Zwangsvollstreckung noch dadurch geschützt, dass ihnen die Anteilnahme und die Befriedigung Ihrer Ansprüche im Teilungsplan gesichert wird und dass ihnen dieselben Rechtsmittel zustehen, wie den Parteien.